

**CƏNUBİ QAFQAZ BORU KƏMƏRİNİN AZƏRBAYCAN SEKTORUNUN
MİLLİ QHT-LƏR TƏRƏFİNDƏN AUDİTİ**

**CQBK-nin AZƏRBAYCANIN MƏDƏNİ İRSİNİN
QORUNMASI SAHƏSİNDƏ GÖTÜRDÜYÜ ÖHDƏLİKLƏRİN
İCRASININ AUDİTİ ÜZRƏ**

**ARXEOLOJİ, MƏDƏNİ VƏ TARİXİ ABİDƏLƏRİN
QORUNMASI İŞÇİ QRUPUNUN**

YEKUN HESABATI

Hesabatın Müəllifləri:

Elman Yusifov (əlaqələndirici)	<i>"Ekostil-Azərbaycan" Təbiəti Mühafizə İctimai Birliyi</i>
Fəridə Hüseynova (üzv)	<i>"Azərbaycan Yaşullar Hərəkatı"</i>
Ceyhun Musayev (üzv)	<i>"Qızılbaş" Gəncləri Maarifləndirmə İctimai Birliyi</i>
Ağa Əliyev (üzv)	<i>"Eneolit" Tarixi Abidələrin Təbliği Mərkəzi</i>
Səltənət Zülfüqarova (tələbə)	<i>Bakı Dövlət Universitetinin coğrafiya fakültəsi</i>

MƏSULİYYƏTDƏN AZADOLMA

Hesabat müəllifləri bəyan edir ki, hesabatın mətni müəlliflərin gəldiyi qənaət və audit zamanı çıxardığı nəticələrdən ibarətdir və layihə sponsorunun, habelə əlaqədar təşkilatların siyasətini və mövqeyini əks etdirmir. Hesabatda yer alan hər hansı yanlışlığa görə məsuliyyət audit qrupunun üzərinə düşür. Layihə iştirakçıları qeyd edirlər ki, onlar öz vəzifələrini tam məsuliyyəti ilə dərk etmiş və işlərinə peşəkarcasına yanaşmağa səy göstərmişlər. Hesabatın yazılmasında audit keçirilməsinə peşəkar yanaşma, kompetentlik, qarşıya qoyulmuş vəzifələrin dərk edilməsi prinsipləri gözlənilmiş, audit prosedurlarının maksimum səmərəliliyinin təmin olunmasına səy göstərilmişdir. Audit prosesi zamanı audit olunan sübyektlərin əməkdaşları ilə qarşılıqlı hörmət və anlaşma prinsiplərinin gözlənilməsinə səy göstərilmişdir. Audit qrupu üzvləri öz imzaları ilə hesabatı təsdiq edirlər.

Təqdim olunmuş hesabatın müəllifləri:

Elman Yusifov (*əlaqələndirici*)

Fəridə Hüseynova (üzv)

Ceyhun Musayev (üzv)

Ağa Əliyev (üzv)

Səltənət Zülfüqarova (tələbə)

MÜNDƏRİCAT

İcra Xülasəsi	4
I. Giriş	7
1.1. Layihənin məqsədləri.....	7
1.2. Layihənin həcmi, diqqət yetirdiyi məsələlər və həyata keçirilmə mümkünlüyü.....	7
1.3. Layihənin icrasına yanaşma meyarları.....	8
1.4. Audit edilən tərəfə dair təfərrüatlar.....	8
1.5. Boru kəməri layihəsi haqqında ümumi məlumat və audit mövzusunun təqdimi	9
II. Metodologiya	11
2.1. Auditə həyata keçirən qrup üzvləri və onların rolu barədə məlumat.....	11
2.2. Audit zamanı istifadə edilən metodlar.....	11
2.3. Nümunələrin seçiminin əsaslandırılması.....	11
2.4. Audit proqramı.....	12
2.5. İlkin tələb olunan sənədlər.....	12
2.6. Sənədlərə baxış və sorğu vərəqlərinin hazırlanması.....	13
III. Müşahidələr, Audit Zamanı Aşkar Edilən Məsələlər və Onların Təhlili	14
3.1. Məqsədlər üzrə müşahidələr.....	14
3.1. CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması sahəsindəki Fəaliyyət Planının yerinə yetirilməsinin auditi.....	14
3.2. CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması sahəsindəki öhdəliklərinin icrasının auditini.....	17
3.3. Mədəni İrsin Qorunması sahəsində CQBK ilə podratçı təşkilatlar və milli tərəfdaşlar arasında bağlanmış müqavilələr üzrə uyğun öhdəliklərin icrasının auditi	19
3.4. Arxeoloji tapıntıların qeydiyyatının, təhvil-təslim prosedurlarının, mühafizəsinin, təqdimatının və kataloqlarının tərtibinin, tapıntılar haqqındakı hesabatların hazırlanmasının və ictimaiyyətə çatdırılmasının auditi.....	20
IV. Qənaətlər	22
V. Təşəkkürlər	23
VI. Əlavələr	24
Əlavə 1. Audit qrupunun üzvləri və təmsil etdikləri təşkilat barədə məlumat...	24
Əlavə 2. Görüş və Sahə Səfərləri üzrə Təqvim Planı.....	25
Əlavə 3. Sorğu vərəqləri.....	26
Əlavə 4. CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması üzrə götürülmüş öhdəlikləri	32
Əlavə 5. Şəkillər.....	35
Əlavə 6. Auditin nəticələrinin təhlili üzrə Yekun Cədvəl.....	38

İcra Xülasəsi

Təqdim olunan hesabat Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondu (ACİYF) və BP şirkəti ilə 05 avqust 2005-ci il tarixində imzalanmış Anlaşma Memorandumu əsasında əldə edilmiş razılığa əsasən həyata keçirilən «CQBK-nin Azərbaycanın mədəni irsinin qorunması sahəsində götürdüyü öhdəliklərin auditi» layihəsinin nəticəsi olaraq hazırlanmışdır.

Bu hesabat BTC/CQBK-nin Azərbaycan ərazisindən keçən hissəsində və onun yaxınlığındakı ərazilərdə yerləşən sahələrin arxeoloji və tarixi-mədəni abidələrinin mühafizəsi, idarə olunması və davamlı istifadəsi üzrə CQBK-nin üzərinə götürdüyü öhdəliklərin icrasının auditi ilə bağlı görülmüş işləri əks etdirir.

Layihə aşağıdakı istiqamətlər üzrə aparılmışdır:

1. CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması sahəsindəki Fəaliyyət Planının yerinə yetirilməsinin auditi;
2. CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması sahəsindəki öhdəliklərin icrasının auditi;
3. Mədəni İrsin Qorunması sahəsində CQBK ilə podratçı (CCIC şirkəti) və Milli tərəfdaşlar (AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu, Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi) arasında bağlanmış müqavilələr üzrə müvafiq öhdəliklərin icrasının auditi;
4. Arxeoloji tapıntıların qeydiyyatının, təhvil-təslim prosedurlarının, mühafizəsinin, təqdimatının və kataloqlarının tərtibinin, tapıntılar haqqındakı hesabatların hazırlanmasının və ictimaiyyətə çatdırılmasının auditi.

Audit dövründə qrup üzvləri Qobustan Dövlət Tarixi Bədii Qoruğu (Qoruq) ərazisinə, Goranboy və Şəmkir Tarix və Diyarşünaslıq Muzeylərinə (Muzey) baxış keçirmişdir. Qrup öz fəaliyyətini Şirkətin Qoruqla bağlı üzərinə götürdüyü öhdəliklərin adekvatlığının, milli və beynəlxalq qanunvericiliyə və tələblərə uyğunluğunun, bu öhdəliklərin icrasının qiymətləndirilməsi kimi məsələlərin muzeylərdə abidələrin mühafizəsi, təhvil-təslim və qeydiyyatı məsələlərinə, bu sahədə Şirkət, Podratçı və Milli Tərəfdaşların birgə fəaliyyətinin götürülmüş öhdəliklərə, bu sahədəki milli və beynəlxalq qanunvericiliklərə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi kimi sahələr ətrafında cəmləşdirmişdir.

Audit prosesinin nəticələri aşağıdakı öz əksini tapmışdır:

Nailiyyətlər:

1. Şirkətin arxeoloqu işçilərin arxeoloji maarifləndirilməsi istiqamətində mühüm işlər görmüş, arxeoloji tapıntılar əsasında hazırlanmış orijinal elektron təqdimatı əməkdaşlar arasında nümayiş etdirilmişdir.
2. CQBK müvafiq öhdəliklərin həyata keçirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin iştirakı ilə xüsusi komitə yaratmış, Qoruq işçiləri üçün training keçirmiş, texniki yardım göstərmişdir, hal-hazırda isə Qoruğun elektron-məlumat bazasının yaradılması işləri gedir.
3. Tovuzçay (KP378-377) ərazisində Arxeologiya İnstitutunun əməkdaşlarının tövsiyəsi əsasında 44 metrlik zolaqdan kənarında, 60 m məsafədə arxeoloji tədqiqatlar aparılmışdır.

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

Uyğunsuzluqlar və Digər Tapıntılar:

1. Podratçının hazırladığı 50 səhifəlik təlimatlandırma kursunun cəmi 2 səhifəsi arxeoloji məlumatlara aid olmaqla bu sahəni tam əhatə etməmişdir.
2. "Ekoloji və sosial idarəetmə sistemi (ESİS) üzrə təlimat kitabçası"nda qeyd edilən Podratçıya Nəzarət Planına rast gəlinmədi.
3. Podratçının (CCIC) özünü təftiş etməsi nəzərdə tutulduğu halda (bənd 6.4.4.) bu fəaliyyət həyata keçirilməmişdir.
4. ƏMSSTQ sənədində Qobustan Dövlət Tarixi Bədii Qoruğu ilə birlikdə mədəni irsin mühafizəsi üzrə strateji plan hazırlanacağı qeyd edilməsinə baxmayaraq, sənəd hələ də hazırlanmamışdır.
5. Düzgün planlaşdırılmamanın nəticəsində borunun inşasından sonra qoruq ərazisi iki hissəyə ayrılmış, bir hissə nəzarətsiz qalmışdır.
6. CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması üzrə 208-cı (158) və 210 (160) – 212 (162)-ci öhdəliklərin yerinə yetirilməsi qənaətbəxş olmamışdır.
7. «Arxeoloji obyektlərin əhəmiyyəti və müvafiq tədbirlər barədə qərarlar Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi və AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu ilə birlikdə qəbul ediləcəkdir» öhdəliyi yerinə yetirilməmiş, Mədəniyyət Nazirliyi uyğun fəaliyyətə cəlb olunmamışdır.
8. Arxeoloji tapıntıların kompüterləşdirilmiş kataloqu bu vaxta kimi hazırlanmamışdır.

Yuxarıda sadalanan uyğunsuzluqları və digər neqativ halları, nöqsan və müşahidələri nəzərə alaraq aşağıdakı tövsiyələr təklif olunur:

Tövsiyələr:

1. Gələcək fəaliyyətində Podratçı işləyib hazırladığı təlimatlandırma kursunda arxeoloji məlumatlara aid sahəni daha geniş əhatə etsin.
2. Gələcək layihələrdə Podratçıya Nəzarət Planının tərtib edilməsini zəruri hesab edirik.
3. Mədəni irsin qorunması sahəsi mühüm və həssas bir sahə olduğundan bu sahədə özünü təftiş mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Gələcək fəaliyyətində Podratçı bu faktı nəzərə almalıdır.
4. Mədəni irsin mühafizəsi üzrə strateji planın hazırlanması işi sürətləndirilməlidir.
5. Qoruq ərazisinin nəzarətsiz qalan hissəsi ilə bağlı təcili tədbirlər görülsün. Qobustan Dövlət Tarixi Bədii Qoruğunun bəşəri əhəmiyyət daşıdığını nəzərə alaraq Qoruğa ola biləcək risklər müəyyənləşdirilsin, qiymətləndirilsin, sığorta məsələləri araşdırılsın, fəvqəladə hallar üçün stratejiya hazırlansın.
6. Arxeoloji baxımdan zəngin ərazilərdəki gələcək fəaliyyətlərdə operativ arxeoloji nəzarətin təmin edilməsi gücləndirilməlidir.

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

7. Təcili olaraq Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi ilə əlaqələri bərpa edərək tapıntıların qanuni sənədləşdirilməsini təmin edilsin. BP, BTC, SCP şirkətləri AMEA Arxeologiya İnstitutu və Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi ilə birlikdə arxeoloji abidələrin qorunması üzrə birgə işçi qrupu yaratsın.
8. Arxeoloji tapıntıların kompüterləşdirilmiş kataloqunun hazırlanması sürətləndirilməlidir.

Qənaətlər:

1. Layihənin reallaşması nəticəsində Azərbaycan Arxeologiya elmi yarandığı vaxtdan bu günə qədər ən böyük həcmdə materiallara sahib olmuş, bundan sonra bir çox illər ərzində öyrəniləcək tədqiqat obyektləri əldə etmişlər. İnstitutun arxeoloji tapıntı kolleksiyalarının sayı iki dəfə artmışdır.
2. Tədqiqatlar nəticəsində bir sıra dünya və ölkə əhəmiyyətli abidələr aşkar edilmiş, Azərbaycanın mədəni irsi xeyli zənginləşmişdir.
3. Azərbaycan mütəxəssisləri arxeologiya üzrə ən müasir texnologiyalar, nəzəri biliklər və praktiki vərdişlər əldə etmiş, bu sahədə dünyanın aparıcı tədqiqat mərkəzlərinin mütəxəssisləri ilə təcrübə mübadiləsi aparmış, yeni məlumatlara malik olmuşlar.
4. AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun cəlb olunmuş əməkdaşları yüksək peşəkarlıqları və məhsuldar fəaliyyətləri ilə fərqlənmişlər. Bununla bərabər tədqiqat qrupuna paleontoloqların cəlb olunmaması tədqiqatın daha geniş intervalda aparılmasına imkan verməmişdir. Çünki Azərbaycan ərazisi III və IV geoloji dövrlərin paleofaunistik (Binəqədi faunası, Pirəkəşkül faunası, Eldar faunası) və paleobotanik (Daşkəsən Qoşqarçay Yura florası) daşlaşmış qalıqları ilə zəngindir.
5. Fəaliyyət müddətində müəyyən əlaqələri çıxmaq şərti ilə BTC/CQBK şirkəti Mədəniyyət Nazirliyi ilə birbaşa heç bir əlaqə yaratmayıb, işlərə cəlb etməyib, qazıntılar vaxtı əldə edilən tapıntılar haqda məlumatlandırmayıb.
6. Görülmüş işlərin KİV-də kifayət qədər işıqlandırılmaması və prosesdə QHT-lərin iştirak etməməsi nəticəsində ictimaiyyətdə bəzi fikirlər formalaşmışdır.
7. Şirkət mədəni irsin mühafizəsi istiqamətində götürdüyü öhdəliklərə riayət etmiş, milli mədəni irsə qayğı göstərmiş, ona hörmətlə yanaşmışdır. Şirkətin mədəni irsin mühafizəsi sahəsindəki fəaliyyəti qənaətbəxş və səmərəli olmuşdur.

I. GİRİŞ

1.1. Layihənin Məqsədləri

Layihənin əsas hədəfi Azərbaycanın mədəni irsinin qorunması, BTC/CQBK-nin Azərbaycan ərazisindən keçən hissəsində və onun yaxınlığındakı ərazilərdə yerləşən sahələrin arxeoloji və tarixi-mədəni abidələrinin mühafizəsi, idarə olunması və davamlı istifadəsi hesab edilir. Başqa sözlə desək layihənin məqsədləri şirkətin fəaliyyəti zamanı mədəni irsin mühafizəsi və idarə edilməsi üzrə götürdüyü öhdəliklərin və uyğun fəaliyyəti tənzimləyən tələblərin yerinə yetirilməsinin qiymətləndirilməsindən ibarətdir. Qiymətləndirmə, əsasən, aşağıdakı istiqamətlər üzrə aparılmışdır:

1. CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması sahəsindəki Fəaliyyət Planının yerinə yetirilməsinin auditi.
2. CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması sahəsindəki öhdəliklərinin icrasının auditi.
3. Mədəni İrsin Qorunması sahəsində CQBK ilə podratçı **Consolidated Contractors International Company** (CCIC şirkəti) və milli tərəfdaşlar: Azərbaycan Milli Elmələr Akademiyasının Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu (AEİ); Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi (AR MN) arasında bağlanmış müqavilələr üzrə müvafiq öhdəliklərin icrasının auditi.
4. Arxeoloji tapıntıların qeydiyyatının, təhvil-təslim prosedurlarının, mühafizəsinin, təqdimatının və kataloqlarının tərtibinin, tapıntılar haqqındakı hesabatların hazırlanmasının və ictimaiyyətə çatdırılmasının auditi.

1.2. Layihənin Həcmi, Diqqət Yetirdiyi Məsələlər və Həyata Keçirilmə Mümkünlüyü

Layihənin həcmi. Qobustan Dövlət tarixi Bədii Qoruğunun (Qobustan Qoruğu) bəşəri əhəmiyyətli irsi abidələrlə bir sırada durmasını, dünya sivilizasiyası beşiklərindən biri hesab edildiyini rəhbər tutaraq, Azərbaycan ərazisinin qədim dünya əhəmiyyətli arxeoloji abidələrlə zəngin olduğuna əsaslanaraq, digər tərəfdən Azərbaycan ərazisində aktiv tikinti işlərinin bitdiyini nəzərə alaraq dördüncü bəndə xitam verilərək işlərin həcmi aşağıdakı şəkildə planlaşdırılmışdır:

- Qobustan Dövlət Tarixi Bədii Qoruğu ərazisinə baxış;
- Goranboy və Şəmkir tarix və diyarşünaslıq muzeylərinə baxış

Audit üzrə diqqət yetirilən məsələlər. Qobustan Dövlət Tarixi Bədii Qoruğu ərazisində diqqət yetirilən məsələlər Şirkətin Qoruqla bağlı üzərinə götürdüyü öhdəliklərin adekvatlığının, bu sahədəki milli və beynəlxalq qanunvericiliyə və tələblərə uyğunluğunun, bu öhdəliklərin yerinə yetirilməsinin qiymətləndirilməsi kimi məsələlər ətrafında qurulmuşdur.

Tarix və diyarşünaslıq muzeylərində diqqət yerilən məsələlər abidələrin mühafizəsi, təhvil-təslim və qeydiyyatı məsələlərinin, bu sahədə Şirkətlə Milli tərəfdaşların birgə fəaliyyətinin götürülmüş öhdəliklərə, bu sahədəki milli və beynəlxalq qanunvericiliklərə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi kimi sahələr ətrafında cəmləşdirilmişdir.

Layihənin həyata keçirilməsinin mümkünlüyü.

Aşağıda sadalanan amillər auditin keçirilməsini mümkün etmişdir:

- Komanda üzvləri boru kəmərlərinin auditi kurslarını müvəffəqiyyətlə keçmiş, bu sahə üzrə sertifikat almışlar;
- Komandada bütün fəaliyyətlər üzrə cavabdeh adamlar müəyyənləşdirilmiş;
- Komanda üzvləri öz vəzifə və rolları üzrə məlumatlandırılmışlar;
- Auditin planlaşdırılmış həcm çərçivəsində aparılması üçün resursların mövcud olması;

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

- Sahə səfərlərinə getməzdən əvvəl hər bir kəsin tələb və öhdəliklər üzrə öz vəzifələrini aydın təsəvvür etməsi;
- ACİ-YF-nun maliyyə dəstəyi;
- MTS üzvləri, hami və beynəlxalq məsləhətçinin tövsiyələri

1.3. Layihənin İcrasına Yanaşma Meyarları

Layihənin icrasına yanaşma meyarları, əsasən, iki istiqamətdə müəyyənləşdirilmişdir:

1. Mədəni İrsin Qorunması üzrə Fəaliyyət Planındakı öhdəliklərin tələbləri;
2. Mədəni İrsin Qorunması üzrə Fəaliyyət Planına dair digər daxili təlimatlar, qaydalar və hesabatlar.

Birinci istiqamət üzrə qeyd etmək lazımdır ki, Mədəni İrsin Qorunması üzrə Fəaliyyət Planında götürülmüş 1578 öhdəlikdən 37 öhdəlik (2.3%) mədəni irsin idarə olunmasına həsr edilmişdir.

İlk vaxtlar layihə üzrə fəaliyyət qrafiklə üst-üstə düşürdü. Lakin sonrakı dövrlərdən (dekabr-yanvar ayları) etibarən BTC-nin əsas arxeoloqunun Azərbaycanı müvəqqəti tərk etməsi nəticəsində auditin aparılmasında gecikmələr yarandı. Nəticədə planda nəzərdə tutulmuş bəzi işlərin, səfərlərin həyata keçirilməsi mümkün olmadı (məsələn, planlaşdırılmış Tovuz, Aşağı-ayıblı ərazilərinə səfərlər).

1.4. Audit Edilən Tərəfə Dair Təfərrüatlar

CQBK layihəsi üzrə yeddi maliyyə səhmdarının layihədəki pay bölgüsü aşağıdakı kimi olmuşdur:

- BP (texniki operator – 25.5%);
- Statoyl (kommersiya operatoru – 25.5%);
- ARDNŞ (10%);
- LUKAcip (10%);
- NIKO (10%);
- Total (10%);
- TPAO (9%).

CQBK KO-nun fəaliyyətində CCİC qismində bir podratçı şirkət, Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu qismində iki milli tərəfdaşı mövcuddur.

BTC/CQBK layihəsinin Azərbaycan hissəsi podratçı təşkilatlar olan CCİC (**Consolidated Contractors International Company**) və Spie Capag/Petrofac şirkətləri tərəfindən həyata keçirilir. Podratçı təşkilat olan CCİC bilavasitə kəmərin çəkilişi ilə məşğul olmuşdur. Podratçı şirkət tərəfindən arxeoloji işlərə nəzarət layihənin ətraf mühit üzrə meneceri tərəfindən həyata keçirilmiş, özünün məxsusi arxeoloq əməkdaşı olmamışdır.

Milli tərəfdaş adlanan AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu Arxeologiya və etnoqrafiya sahəsində keçmiş SSRİ-nin aparıcı və mötəbər institutlarından biridir. İnstitutda bir sıra beynəlxalq miqyasda tanınmış mütəxəssislər çalışırlar. İnstitut tərəfindən layihədə ümumilikdə 30 nəfərdən artıq əməkdaş çalışmışdır.

Üç ölkədən keçən boru kəməri dəhlizi boyunca ən qədim və çox yüksək əhəmiyyət kəsb edən, yaşı 6500 il ətrafında olan Acstafa rayonunun Böyük Kəsik kəndində aşkar edilmiş arxeoloji sahə Eneolit Dövrünə aid olub Azərbaycanla Mesopotamiya arasında sıx mədəni bağların olduğunu sübut etmişdir.

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

Aparılmış tədqiqat işləri nəticəsində Azərbaycan ərazisində Qafqazın ən qədim eneolit (xalkolid) kurqanı tapılmış, Azərbaycanda ilk Son və Orta Tunc Dövründən İlk Dəmir Dövrələrinə (3500-2800 il əvvəl) aid kurqanlar və nekropollar, antik dövrlərə aid dəfn və yaşayış məskənləri, İlk Orta Əsrlərə aid maddi mədəniyyət nümunələri aşkar edilmişdir.

BTC və CQBK KO tərəfindən işlərə nəzarəti həyata keçirən və bu sahəyə aidiyyəti olan şəxslər ətraf mühit üzrə menecer, şirkətin arxeoloqu, ətraf mühit üzrə nəzarətçi, ictimai əlaqələr üzrə mütəxəssis olmuşlar.

1.5. Boru Kəməri Layihəsi Haqqında Ümumi Məlumat və Audit Mövzusunun Təqdimi

Cənubi Qafqaz Boru Kəməri. Cənubi Qafqaz Boru Kəməri – Şah Dənizdə hasil olunan qazın Azərbaycan və Gürcüstandan keçərək Türkiyə sərhədlərinə çatdırmaq məqsədi daşıyır. CQBK-nin Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) neft kəmərinə paralel inşa edilməsində məqsəd ətraf mühit və sosial sahəyə təsiri, kapital və istismar xərclərini minimuma endirmək məqsədi daşıyır. CQBK Şirkətinin investisiya səhmdarları PSA ilə eynidir.

- Uzunluğu – 690 km (Azərbaycan 442 km, Gürcüstan-248 km);
- Diametri – 42 düym;
- Mərhələ 1-in tutumu 7.7 bcma (~mlrd. m³/il) (760 mmscfd);
- Ümumi tutumu 20 bcma (mlrd. m³/il);
- Ümumi investisiya 950 mln. ABŞ dolları;
- Tikintinin başlanma tarixi: 3K 2004;
- Plan üzrə bitmə tarixi: 4K 2005 (lakin istifadəyə verilməsi 2006-cı ilin 2-ci yarısı gözlənilir);
- Ətraf mühitin mühafizəsinə çəkilən xərclər (Azərbaycan–4 mln. ABŞ dolları, Gürcüstan–4 mln. ABŞ dolları);
- Tikintidə iştirak edən işçilərin sayı-4200 nəfər (Azərbaycan və Gürcüstan);
- Texniki operator-BP;
- Maliyyə operatoru-Statoyl.

BTC/CQBK öz fəaliyyəti zamanı mədəni irsə ola biləcək təsirləri minimuma endirmək və idarə etmək məqsədi ilə ƏMSSTQ tədbirləri həyata keçirmiş və arxeoloji abidələrin idarə olunması mexanizmini işləyib hazırlamışdır. Bu sənədlərdə həm köhnə arxeoloji əhəmiyyət daşıyan sahələr müəyyənləşdirilmiş, həm də potensial sahələr proqnozlaşdırılmış və sahə-tədqiqat işləri aparılmışdır. Bəzi sahələrdə tədqiqat işləri genişləndirilmiş, nəzərdə tutulan sahələrdən kənar çıxma halları olmuşdur ki, bu da öhdəlikdən gələn müddəalardan doğur.

BTC/CQBK Azərbaycanın milli mədəni irsini, regionda onun mövqeyini adekvat qiymətləndirərək arxeoloji heyətin tərkibinə Böyük Britaniya və ABŞ-dan beynəlxalq ekspertlər cəlb etmişdir. Azərbaycan arxeoloqlarının gərgin və məhsuldar əməyi sayəsində bir sıra dünya və regional əhəmiyyətli arxeoloji tapıntılar aşkar edilmişdir. Hələ 2001-2002-ci illərdə aparılmış ilkin tədqiqatlar dövründə 80-ə yaxın arxeoloji sahə aşkar edilmişdir. Arxeoloji əhəmiyyətini müəyyənləşdirmək üçün tikintidən əvvəl on altı sahədə yoxlama aparılmışdır. Aşkar edilmiş dörd sahə arxeoloji əhəmiyyətə malik olmuş və bu sahələrdən yan keçmək mümkün olmamışdır.

Arxeoloji abidələr bəşər tarixinin bir hissəsi olduğundan onların mühafizəsi yüksək bəşəri irsi əhəmiyyət kəsb edir. Onlara münasibət nəinki hər bir millətin, bütövlükdə bəşəriyyətin ümumi mədəniyyətinin, sivilizasiya və humanistliyinin göstəricisidir.

Bu baxımdan istənilən tikinti-mühəndis fəaliyyəti zamanı arxeoloji tapıntıların idarə olunması məsələsi böyük əhəmiyyət daşıdığından BTC/CQBK-nin və ACİ-YF-nun birlikdə atdığı bu addım çox təqdirəlayiqdir.

II. Metodologiya

2.1. Audit Həyata Keçirən Qrup Üzvləri və Onların Komandada Rolu Barədə Məlumat

Audit qrupu üzvləri 4 milli qeyri-hökumət təşkilatı nümayəndələrindən və bir nəfər tələbədən ibarət olmuşdur. Qrup üzvləri Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondunun Azərbaycan filialı tərəfindən müsabiqə yolu ilə seçilmişdir. Daha sonra qrup audit üzrə beynəlxalq hamı cənab Klayv Morqan tərəfindən aparılmış boru kəmərlərinin auditi üzrə mühazirələri dinləmiş və uyğun fəaliyyət üzrə sertifikat almışdır. Aşağıdakı cədvəldə komanda üzvləri və onların təmsil etdiyi təşkilatlar, qrup üzvlərinin rolları barədə məlumatlar təqdim edilmişdir (Əlavə 1).

- ❖ **Elman Yusifov (əlaqələndirici):** CQBK-nin fəaliyyəti zamanı Mədəni İrsin Qorunması üzrə götürülmüş öhdəliklərin auditi ilə bağlı fəaliyyətin idarə edilməsi, aparılmış qeydlərə nəzarət, ilkin audit məlumatlarının toplanması və emalı, yekun hesabatın hazırlanmasına məsul şəxs
- ❖ **Fəridə Hüseynova (qrup üzvü):** CQBK-nin milli tərəfdaşlarının fəaliyyəti zamanı Mədəni İrsin Qorunması üzrə götürülmüş öhdəliklərin icrasının auditi və uyğun sahə üzrə hesabatların hazırlanmasına məsul şəxs
- ❖ **Ceyhun Musayev (qrup üzvü):** CQBK-nin podratçı təşkilatının fəaliyyəti zamanı Mədəni İrsin Qorunması üzrə götürülmüş öhdəliklərin icrasının auditi və uyğun sahə üzrə hesabatların hazırlanmasına məsul şəxs
- ❖ **Ağa Əliyev (qrup üzvü):** CQBK-nin fəaliyyəti zamanı Mədəni İrsin Qorunması üzrə götürülmüş öhdəliklərin icrasının auditi və uyğun sahə üzrə hesabatların hazırlanmasına məsul şəxs
- ❖ **Səltənət Zülfüqarova (tələbə):** Audit prinsipləri və qaydaları ilə tanış olmaq, bu sahədəki bilik və bacarıqlar qazanmaq, audit prosesində iştirak etmək

2.2. Audit Zamanı İstifadə Edilən Metodlar

Audit zamanı sənədlər onların adekvatlığı, milli və beynəlxalq qanunvericiliyə uyğunluğu baxımından diqqətlə araşdırılmış, fəaliyyətin götürülmüş uyğun öhdəliklərə cavab verdiyini qiymətləndirmək məqsədi ilə sahə səfərləri həyata keçirilmiş, şirkətin uyğun sahə üzrə əməkdaşları, podratçı təşkilatlar və milli tərəfdaşlarla görüşlər keçirilmiş, müsahibələr aparılmışdır.

2.3. Nümunələrin Seçilməsinin Əsaslandırılması

- Muğan Düşərgəsinə səfər sənədlərlə tanışlıq məqsədi daşıyırdı;
- Qobustan Dövlət Tarixi Bədii Qoruğu ərazisinə baxış bu ərazinin mühüm bəşəri irsi əhəmiyyəti daşması və orda yeni petroqliflərin tapılması ilə bağlı audit aparılması məqsədi ilə nəzərdə tutulmuşdu;
- Aralıq ərazilərə baxış BTC-nin milli QHT-lər tərəfindən aparılmış keçən ilki monitorinqin hesabatında qeyd edilmiş iradın auditi məqsədi daşıyırdı
- Şəmkir, Aşağı-Ayıblı, Goranboy ərazilərinə baxış icma şikayətlərinin idarə olunmasının auditi məqsədi daşıyırdı;
- Aktiv tikinti sahələrinə baxış (prosedurların həyata keçirilməsinin auditi məqsədini nəzərdə tuturdu

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

2.4. Audit Proqramı

Audit Proqramına əsasən ilk öncə ilkin sənədlərlə tanışlıq nəzərdə tutulmuşdur. Zəruri hallarda əlavə sənədlərlə tanışlıq qərara alınmışdır. Sənədlərlə tanışlıqdan sonra görüşlərin həyata keçirilməsi planlaşdırılmışdır. Bu görüşlərin BTC əməkdaşları, milli tərəfdaş-AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun əməkdaşları və podratçı CCİC şirkətinin əməkdaşları ilə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Görüşlərin nəticələri dəqiqləşdirildikdən sonra sahə səfərlərinin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. BTC əməkdaşlarının müşayiəti ilə Goranboy və Şəmkir Tarix və Diyarşünaslıq muzeylərində eksponatların təhvilə və mühafizəsi ilə bağlı muzey əməkdaşları ilə görüşlərin keçirilməsi məqsədmüvafiq hesab edilmişdir. Görüş və sahə səfərləri üzrə təqvim planı Əlavə 2-də verilmişdir.

Burada qeyd olunan hər tədbir həyata keçirilməzdən əvvəl audit qrupunun bütün üzvlərinin görüşü keçirilir, vəzifələr, görülməli işlər dəqiqləşdirilir, üzvlər arasında vəzifə bölgüsü bir daha aydınlaşdırılırdı.

Hər bir tədbir, görüş, səfər həyata keçirildikdən sonra qrup onun nəticəsi olaraq toplanır, hazırlanacaq yazılı məlumatı üzvlər arasında bölüşdürür, məsələlərə aydınlıq gətirir, ara hesabatın hazırlanma vaxtını müəyyən edirdi.

İlkin audit planına əsasən audit obyektləri qismində aşağıdakı sahələr nəzərdə tutulmuşdu:

- Muğan düşərgəsinə baxış (sənədlərlə tanışlıq məqsədi ilə);
- Qobustan ərazisinə baxış (Qobustan Dövlət Tarixi Bədii Qoruğu ərazisinin və tapılmış heyvan petroqliflərinin vəziyyətinin audit məqsədi ilə);
- Aralıq ərazilərə baxış (BTC-nin milli QHT-lər tərəfindən aparılmış keçən ilki monitorinqin hesabatında qeyd edilmiş irada əsasən);
- Şəmkir (KP 347-357), Aşağı-Ayıblı (KP 358-363), Goranboy ərazilərinə baxış (icma şikayətlərinin idarə olunmasının audit məqsədi ilə);
- Aktiv tikinti sahələrinə baxış (prosedurların həyata keçirilməsinin audit məqsədi ilə)

Sənədlər BP-nin şəhərdəki ofislərində saxlandığından birinci bəndin nəzərdə tutduğu fəaliyyətə ehtiyac olmadı.

Üçüncü bəndə gəldikdə, qeyd etmək lazımdır ki, bu ərazilərin audit obyektini kimi seçilməsinə əsas səbəb keçən ilin monitorinq hesabatlarındakı qeydlər olmuşdur. Belə ki, Milli QHT-lər tərəfindən monitorinq üzrə uyğun sahədəki işçi qrupun Yekun Hesabatında qeyd edilir ki, «Səngəçal-Yevlax rayonları arasında əhəmiyyətli arxeoloji tapıntılara rast gəlinməməsi işçi qrupda təəccüb doğurur» (Bölmə 1, səh.7). Lakin AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun mütəxəssisləri və arxeoloq-alimləri ilə müsahibələr zamanı bəlli oldu ki, bu sahələrdə nəzəri olaraq maraqlı sahə gözlənilmirdi. Bu fərziyyə praktikada da özünü doğrultdu (Hacıqabulda 18 şuft qazılmasına baxmayaraq mədəni təbəqəyə rast gəlinməmişdir).

2.5. İlkin Tələb Olunan Sənədlər

Auditin ilkin mərhələsində bir sıra sənədlər nəzərdən keçirilmişdir.

Tərtib edilmiş və Şirkət ilə razılaşdırılmış audit planına əsasən audit nəzərdə tutulmuş ilkin sənədlər aşağıdakılar olmuşdur:

- Mədəni İrsin Menecmenti Planı;
- CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması üzrə öhdəlikləri;
- 2004-2005-ci illərdə aparılmış mədəni irsə aid daxili və xarici audit hesabatları;
- Ətraf Mühitə və Sosial Sahəyə Təsirin Qiymətləndirilməsi. Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft boru kəmərinin Azərbaycan hissəsi. Hesabat. May 2002-ci il;
- Ətraf Mühitə və Sosial Sahəyə Təsirin Qiymətləndirilməsi. Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft boru kəmərinin Azərbaycan hissəsi. 2-ci cild. Marşrut üzrə Ekoloji və Sosial məlumatları əks etdirən xəritələr. May 2002-ci il;
- CQBK tərəfindən tikinti aparılan həssas sahələr üzrə hesabatlar

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

Bu sənədlərlə tanışlıqdan sonra audit heyəti əlavə sənədlərə ehtiyac olduğu qənaətinə gəldi və növbəti sənədlərin auditə cəlb olunmasını tövsiyə etdi.

Aşağıdakı siyahıda auditə cəlb olunmuş əlavə sənədlərin siyahısı təqdim edilmişdir:

- №010/C sayılı Ekoloji və sosial idarəetmə sistemi (ESİS) üzrə təlimat kitabçası;
- BTC-nin "Oxford Archaeology" tərəfindən Mədəni İrsin Menecmenti üzrə 08.10.2004-cü il tarixdə aparılmış audit hesabatları;
- BTC-nin milli QHT-lər tərəfindən aparılmış 2005-ci ilin yekun Hesabatı;
- BTC ilə AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu arasında bağlanmış müqavilənin uyğun hissələri (№C-03-BTC-55942);
- Müxtəlif KP-lərə aid (Aşağı-Ayıblı: 361; 358-357.5, Tovuzçay: 378, Poylu: 409.2, 409.1, 408, 406) Arxeoloji Qazıntı Tədqiqatlarının Yazılı Planı;
- BTC-nin sponsorluğu ilə 14-17.12.2005 tarixdəki Mədəni İrsin Menecmenti üzrə "Qafqazın Arxeologiyası, Etnologiyası və Folkloru" mövzusunda konfransın materialları;
- Mədəni İrsin Menecment Planının F 5 hissəsinin layihəsi (İş haqqında hesabat-Mərhələ 5, C.03.BTC-55942 sayılı müqavilə);
- Son arxeoloji tapıntıların prosedur və protokol sənədləri (03.06.03 tarixli, AGT001);
- AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun 19.07.2002 tarixli, 52-22-125 tarixli aparılmış arxeoloji tədqiqatlar haqqındakı hesabatı;
- KP 378-də mədəni irsə təsirin minimuma endirilməsi üzrə marşrutun dəyişdirilməsi haqqında 03.08.2004 tarixli, №DCR-EN-00013 sayılı SCP001-MS10-PL-ALS-05379SCP və BTC001-B110-PL-ALC-05379BTC sənədləri;

2.6. Sənədlərə Baxış və Sorğu Vərəqələrinin Hazırlanması

Sənədlərlə tanışlıqdan sonra aşağıdakı struktura malik sorğu vərəqələri hazırlanmışdır:

- CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması üzrə götürülmüş öhdəliklərinin auditi üzrə sorğu vərəqəsi.
- CQBK-nin podratçı təşkilatı olan CCİC şirkətinin fəaliyyətinin Mədəni İrsin Mühafizəsi üzrə götürülmüş öhdəliklərinin auditinin sorğu vərəqəsi.
- CQBK-nin Milli tərəfdaşı olan AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun fəaliyyətinin Mədəni İrsin Mühafizəsi üzrə götürülmüş öhdəliklərinin auditinin sorğu vərəqəsi.
- CQBK-nin Milli tərəfdaşı olan Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin fəaliyyətinin Mədəni İrsin Mühafizəsi üzrə götürülmüş öhdəliklərinin auditinin sorğu vərəqəsi.
- Arxeoloji tapıntıların mühafizəsinin, təqdimatının və kataloqlarının tərtibinin, tapıntılar haqqındakı hesabatların hazırlanmasının və ictimaiyyətə çatdırılması proseduralarının auditini.

Sorğu vərəqələrinin təfərrüatları Əlavə 3-də verilmişdir.

III. Müşahidələr, Audit Zamanı Aşkar Edilən Məsələlər və Onların Təhlili

Layihə üzrə arxeoloji axtarışlar strategiyası iki prinsipə əsaslanmışdır: mütərəqqi və müasir qiymətləndirmənin aparılması və boru kəməri tikintisindən yaranan təsirlərin yumşaldılması.

Hazırlanmış strategiya özündə 5 mərhələni əhatə edir:

Mərhələ 1 - Çöl axtarışları və aeorfotoçəkilişlərin öyrənilməsi də daxil olmaqla ilkin vəziyyətin tədqiqindən ibarət olmuşdur. Məhz bu mərhələnin nəticələri əsasında arxeoloji abidələrin menecment planı hazırlanmışdır.

Mərhələ 2 - Kəşfiyyat quyularının (şurfların) qazılması və ilkin tədqiqatların aparılmasından bəhs edir.

Mərhələ 3 - Arxeoloji abidələrin zədələnmə təhlükəsi olan sahələrin müfəssəl tədqiq edilməsindən ibarətdir.

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

Mərhələ 4 - Tikinti zamanı fəaliyyət – işlərin uyğunluğuna nəzarət və yeni aşkar edilmiş arxeoloji obyektlərin tədqiqinə şəraitin yaradılmasını nəzərdə tutmuşdur.

Mərhələ 5 - Tikinti qurtarıqdan sonrakı fəaliyyət – tapıntıların təhlili, arxivləşdirmə, hesabatların hazırlanması, nəticələrin ictimaiyyətə çatdırılmasını nəzərdə tutmuşdur.

Audit üçün təqdim olunmuş sənədlərin götürülmüş öhdəliklərə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi nəticəsində müəyyən olunmuşdur ki, hazırlanmış sənədlər:

- Milli qanunvericiliyə, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının "Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında" 1998-ci il 10 aprel tarixli, №470-İQ sayılı qanuna tam uyğundur;
- Mədəni İrsin Mühafizəsi üzrə müasir tələblərə tam şəkildə cavab verir.

Bundan əlavə, "Oxford Archaeology" tərəfindən Mədəni İrsin Menecmenti üzrə 08.10.2004-cü il tarixdə aparılmış audit hesabatlarına görə, sənədlər:

- Beynəlxalq qanunvericiliyin tələblərinə tam uyğundur;
- Kreditorların, beynəlxalq maliyyə korporasiyalarının prinsiplərinə tam uyğundur;
- Beynəlxalq standartlara və təşkilatın öhdəliklərinə tam uyğundur.

3.1. CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması Sahəsindəki Fəaliyyət Planının Yerinə Yetirilməsinin Auditü

Mədəni İrsin Menecmenti Planı ƏMSSTQ-nin bir hissəsi kimi CQBK-dən mədəni irsə ola biləcək mənfi təsirlərin minimuma endirilməsi, müsbət təsirlərin isə gücləndirilməsi, o cümlədən:

- Boru kəməri layihəsi zamanı mədəni irsin mühafizəsi, inşaat işləri aparılan yerlərin yaxınlığında sahələrin qorunması;
- Tikintidən əvvəl mümkün olan yerlərdə kəmər xəttinin dəyişdirilməsi;
- İnşaat zamanı arxeoloji qazıntıların aparılması məqsədi daşıyır.

Bu planda fəaliyyət zamanı ən azı aşağıdakı sahələrə diqqət yetirilməsi nəzərdə tutulmuşdu:

- İcraçının əməkdaşlarının təlimi;
- Tikinti sahələrinin ayrıca sərəflərlə mühafizə olunması;
- Təhlükəsiz yolların təmin olunması;
- Tikinti aparılan rayonlarda mədəni irsə ehtiramla yanaşmaq;
- Fəaliyyət zamanı ehtimal olunan arxeoloji sahələrin yaxınlığında işlərin dayandırılması mexanizminin hazırlanması;
- Mümkün olan yerlərdə xətlərin xırda dəyişikliklərinin razılaşdırılması mexanizmi;
- Sahənin buraxılması haqqında razılaşdırma mexanizmi;

Sənədlərə baxış keçirildikdən sonra 5 faza üzrə Qobustan Qoruğu, Şəmkir və Goranboy Muzeyləri sahələrində sənədlərin auditü aparılmışdır.

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

3.1.1. Öhdəlik:

"Ekoloji və sosial idarəetmə sistemi (ESİS) üzrə təlimat kitabçası"nda (Podratçının təlimi. Bənd 6.3.2.2.) qeyd edilir ki, «tikinti podratçıları layihənin bütün işçi heyəti üçün nəzərdə tutulmuş 2 günlük təlimatlandırma kursu işləyib hazırlamışdır»

Müşahidə:

Mədəni İrsin Menecmenti Planında podratçı haqqında heç bir öhdəlik verilmədiyi halda ESİS sənədində deyilir ki, podratçı təlimatlandırma kursu işləyib hazırlamışdır. Audit zamanı təlim məşğələlərinin keçirilməsi haqda sübutlar təqdim edildi. Lakin podratçının hazırladığı 50 səhifəlik təlimatlandırma kursunun cəmi 2 səhifəsi arxeoloji məlumatlara aid olmaqla bu sahəni tam əhatə etməmişdir.

Təhlil:

Arxeologiya sahəsində işçi heyətinin aldığı məlumatlar qazıntı işləri zamanı arxeoloji tapıntıların üzə çıxarılması ilə bağlı zəruri fəaliyyətlərin tam səviyyədə yerinə yetirilməsi üçün kifayət etməmişdir. 2005-ci ildə podratçının fəaliyyəti zamanı Ağstafa rayonu Qıraq-Kəsəmənli kənd qəbristanlığının zədələnməsi faktı buna misal ola bilər. Bu da KİV-də BTC/SCP-nin uyğun fəaliyyəti haqqında ziddiyyətli fikirlərin səslənməsinə səbəb olmuşdur.

Təvsiyə:

Gələcək fəaliyyətində Podratçının işləyib hazırladığı təlimatlandırma kursunda arxeoloji məlumatlara aid sahəni daha geniş əhatə etməsi tövsiyə olunur.

3.1.2. Öhdəlik:

"Ekoloji və sosial idarəetmə sistemi (ESİS) üzrə təlimat kitabçası"na əsasən «Layihənin tikinti mərhələsi ərzində podratçının həyata keçirdiyi fəaliyyətlər Podratçıya Nəzarət Planlarıdır. Bu planlar mənbə sənədlərindəki bütün öhdəliklərin aydın başa düşülməsini və çatdırılmasını təmin etmək üçün BTC Co. Şirkəti tərəfindən işlənib hazırlanmışdır» (Podratçının fəaliyyətinə operativ nəzarət. Bənd 6.3.6.1.).

Müşahidə:

Podratçıya nəzarət planı təqdim edilmədi.

Təhlil:

"Ekoloji və sosial idarəetmə sistemi (ESİS) üzrə təlimat kitabçası"nda qeyd edilən Podratçıya Nəzarət Planına rast gəlinmədi.

Təvsiyə:

Podratçıya Nəzarət Planının tərtib edilməsini zəruri hesab etdiyimizdən gələcək layihələrdə bu məsələnin nəzərə alınmasını tövsiyə edirik.

3.1.3. Öhdəlik:

"Ekoloji və sosial idarəetmə sistemi (ESİS) üzrə təlimat kitabçası"nda qeyd edilir ki, «Audit proqramı üç əsas fəaliyyətdən ibarətdir:

- Podratçının özünü təftiş etməsi;
- Podratçının BTC tərəfindən auditi;
- Xarici auditlər (ESİS auditi. Bənd 6.4.4.1.).

Müşahidə:

Podratçının BTC/SCP tərəfindən auditi aparılmışdır. BTC-nin məsul işçiləri bildirirlər ki, mədəni irsin idarəetməsi podratçının vəzifələrinə daxil deyil, onlar özləri bu sahəyə nəzarət edirlər və bu

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

səbəbdən CCİC-ni mədəni irsin qorunmasına dair audit etməyə ehtiyac yoxdur. Lakin bu dəyişikliklər haqda heç bir sənəd təqdim olunmadı. Yalnız «Oksford Arxeoloji» təşkilatı tərəfindən xarici audit aparılmışdır. Podratçının özünü təftiş sənədlərinə isə rast gəlinmədi.

Uyğunsuzluq:

Götürülmüş öhdəliyə əsasən podratçının özünü təftiş etməsi nəzərdə tutulduğu halda (bənd 6.4.4.) bu fəaliyyət həyata keçirilməmişdir.

Təvsiyə:

Mədəni irsin qorunması sahəsi mühüm və həssas bir sahə olduğundan bu sahədə özünü təftiş mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Gələcək fəaliyyətində Podratçı bu faktı nəzərə almalıdır.

3.1.4. Öhdəlik:

ƏMSSTQ sənədində Qobustan Dövlət Tarixi Bədii Qoruğu ilə birlikdə mədəni irsin mühafizəsi üzrə strateji plan hazırlanacağı qeyd edilmişdir.

Müşahidə:

Sənəd hələ də hazırlanıb başa çatdırılmamışdır. Görüş zamanı bu halın Qobustan Dövlət Tarixi Bədii Qoruğu rəhbərliyində də təəssüf doğurduğu qeyd edildi.

Təhlil:

ƏMSSTQ sənədində Qobustan Dövlət Tarixi Bədii Qoruğu ilə birlikdə mədəni irsin mühafizəsi üzrə strateji plan hazırlanacağı qeyd edilməsinə baxmayaraq, sənəd hələ də hazırlanmamışdır.

Təvsiyə:

Mədəni irsin mühafizəsi üzrə strateji planın hazırlanması işi sürətləndirilməlidir.

3.2. CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması Sahəsindəki Öhdəliklərinin İcrasının Auditı

Bu sahədəki fəaliyyətlərin və götürülmüş öhdəliklərin icrasının auditı məqsədi ilə Qobustan Dövlət Tarixi Bədii Qoruğuna səfər edilmişdir.

Məlumdur ki, boru kəmərinin bir hissəsi bəşəri əhəmiyyətli tarixi abidənin - Qobustan Dövlət Tarixi Bədii Qoruğunun ərazisinin (kəmərin 900 metrlik hissəsi Qoruğun 400 m dərinliyinə daxil olur) yaxınlığından keçir. BTC/CQBK bu sahədə götürdüyü öhdəliyə əsasən Qoruğa olan təsiri öz imkanları daxilində minimuma endirməyə çalışmışdır.

3.2.1. Öhdəlik:

CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması üzrə 647-ci (650) öhdəliyə əsasən «Boru kəmərinin marşrutu Qobustan Mədəni Qoruğuna mümkün qədər yaxın, kifayət qədər təsirə məruz qalmış sahədən və arxeoloji əhəmiyyət kəsb edən məlum ərazilərdən kənardan keçməklə çəkilmişdir. Hər hansı arxeoloji tapıntıların olub-olmamasını müəyyən etməkdən ötəri bu ərazidə sınaq xəndəklər qazılacaq və Mədəni İrsin İdarə olunması Planına (Bölmə 2a, Fon Məlumatı Qoşması) müvafiq qaydada təsir səviyyəsinin aşağı salınması üçün strategiya işlənib hazırlanacaq»

Müşahidə:

Şirkətin arxeoloqları tikinti podratçısının əməkdaşları arasında təlimatlar keçirmişlər; Şirkətin arxeoloqu işçilərin arxeoloji maarifləndirilməsi istiqamətində mühüm işlər görmüş, arxeoloji tapıntılar əsasında hazırlanmış orijinal elektron təqdimatı əməkdaşlar arasında nümayiş etdirilmişdir. Şirkətin arxeoloğunun bu yolda xüsusi xidməti qeyd edilir.

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

Təhlil:

Bu müsbət hal kimi qiymətləndirilir

3.2.2. Öhdəlik:

CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması üzrə 206-cı (156) öhdəliyə əsasən «boru kəməri marşrutu elə çəkilməlidir ki, mümkün olduqca məlum arxeoloji sahələrdən yan keçsin»; ƏMSSTQ və MİMP-da qeyd edilir ki, CQBK öz üzərinə mədəni irsə ola biləcək mənfi təsirlərin minimuma endirilməsi və müsbət təsirlərin isə gücləndirilməsi öhdəliyini götürmüşdür.

Müşahidə:

BTC götürdüyü öhdəliyə əsasən Qoruğa olan təsiri öz imkanları daxilində minimuma endirməyə çalışmışdır. Lakin buna tam nail ola bilməmişdir. Nəticədə çəkilmiş kəmərlər Qobustan Dövlət Tarixi Bədii Qoruğu ərazisinin bir hissəsini ondan ayırmışdır; Kəmərin mühafizə xidməti qoruq mütəxəssislərinin əraziyə daxil olmasına çətinlik yaradır; Bunun nəticəsində həmin ərazi qoruq müdiriyyətinin nəzarətindən kənar qalmışdır; Biz bu məsələni yoxlaya bilmədik. Havaların yağışlı olması və səfər avtomobili «land-kruzer»in olmadığı əsas gətirilərək audit qrupunun bunu yoxlamasına şirkətin işçiləri tərəfindən imkan yaradılmadı. Bu səbəbdən qoruq rəhbərliyinin fikrini əsas götürürük.

Qoruq üçün fəvqəladə hallar vəziyyəti üzrə plan hazırlanmayıb; Qoruq ərazisinin daha da genişləndiriləcəyini nəzərə alsaq bu problem bir qədər də kəskinləşə bilər.

Təhlil:

Düzgün planlaşdırılmanın olmaması nəticəsində borunun inşasından sonra qoruq ərazisi iki hissəyə ayrılmış, bir hissə nəzarətsiz qalmışdır. Götürülmüş öhdəlik tam yerinə yetirilməmişdir. Bu neqativ hal kimi qeyd edilir.

Təvsiyə:

Qoruq ərazisinin iki hissəyə ayrılaraq bir hissəsinin nəzarətdən kənar qalmasına qarşı təcili tədbirlər görülsün. Qobustan Dövlət Tarixi Bədii Qoruğunun bəşəri əhəmiyyət daşıdığını nəzərə alaraq Qoruğa ola biləcək risklər müəyyənləşdirilsin, qiymətləndirilsin, sığorta məsələləri araşdırılsın, fəvqəladə hallar üçün strategiya hazırlansın.

3.2.3. Öhdəlik:

CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması üzrə 214-cü (164) öhdəliyə əsasən «CQBK Ortaqları, Qobustan Mədəni Qoruğunun idarə olunması planının işləyib hazırlamaq üçün Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi ilə birgə çalışır»

Müşahidə:

CQBK və Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin Abidələrin İstifadəsi və Qorunması Şöbəsi birgə məhsuldar fəaliyyət göstərir;

Götürülmüş müvafiq öhdəliklərin həyata keçirilməsi məqsədi ilə xüsusi komitə yaradılmışdır; CQBK tərəfindən Qoruq işçiləri üçün 3 günlük treninq keçirilmişdir;

Qoruğa texniki yardım göstərilərək kompüter (1 ədəd), printer (1 ədəd) əvəzsiz olaraq verilmişdir;

Hal-hazırda Qoruğun elektron-məlumat bazasının yaradılması üzərində işlər gedir;

Qoruğun veb-saytı yaradılmışdır;

Cari ilin sentyabr-oktyabr aylarına beynəlxalq konfransın keçirilməsi planlaşdırılmışdır.

Təhlil:

Audit qrupu Qobustan qoruğu ilə işləri müsbət hal kimi qiymətləndirir

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

Təvsiyə:

Qoruğun əməkdaşları bu müsbət təcrübəni inkişaf etdirməlidirlər.

3.2.4. Öhdəlik:

CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması üzrə 208-cı (158) və 210 (160) – 212 (162)-ci öhdəliklərə əsasən TZ üzrə tikinti işləri gedişində operativ arxeoloji nəzarət təmin ediləcək.

Müşahidə:

AMEA Arxeologiya İnstitutunun əməkdaşları müsahibə zamanı qeyd etmişlər ki, onların ayrıca nəqliyyat vasitəsi ilə təmin edilməməsi tikinti sahələrinə nəzarət və tədqiqatlar zamanı problemlər yaratmışdır.

Bu problem "Oksford Arxeoloji" tərəfindən aparılmış audit hesabatında da qeyd edilmiş, lakin tədbir görülməmişdir.

Təhlil:

Ayrıca nəqliyyat təhkim edilmədiyindən arxeoloq-mütəxəssislərin sahədə fəaliyyətində problemlər yaranmışdır.

Uyğunsuzluq:

CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması üzrə 208-cı (158) və 210 (160) – 212 (162)-ci öhdəliklərin yerinə yetirilməsi qənaətbəxçə olmamışdır.

Təvsiyə

Arxeoloji baxımdan zəngin ərazilərdəki gələcək fəaliyyətlərdə operativ arxeoloji nəzarətin təmin edilməsi gücləndirilməlidir.

3.2.5. Öhdəlik:

CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması üzrə 213-cü (163) öhdəlikdə qeyd edilir ki, «44 metrlik dəhliz kənarında, lakin boru kəməri məhdudiyət zonası daxilində, arxeoloji cəhətdən maraqlı sahələr aşkar olunduqda, Arxeologiya İnstitutu ilə araşdırma işləri üzrə xüsusi tədbirlər müzakirə olunur»

Müşahidə:

Tovuzçay (KP378-377) ərazisində Arxeologiya İnstitutunun əməkdaşlarının tövsiyəsi əsasında 44 metrlik zolaqdan kənarında, 60 m məsafədə arxeoloji tədqiqatlar aparılmışdır. Əvvəllər fəhlələrin sayı 12 olmuş, tikintinin son mərhələlərində isə 57 nəfərədək artırılmışdır

Təhlil:

Şirkət götürdüyü öhdəliyə tam əməl etmişdir. Audit qrupu bunu müsbət hal kimi qiymətləndirir.

3.3. Mədəni İrsin Qorunması Sahəsində Podratçı və Milli Tərəfdaşlar Arasında Bağlanmış Müqavilələr üzrə Uyğun Öhdəliklərin İcrasının Auditı

CCİC. Götürülmüş öhdəliklərə uyğun olaraq şirkətdə mədəni irsin qorunması üzrə prosedurlar mövcuddur. CCİC şirkəti üzərinə götürdüyü öhdəliklərə ciddi yanaşmış, öz fəaliyyətini yuxarı təşkilatın tələblərinə və beynəlxalq normalara uyğun şəkildə təşkil etmişdir. Belə ki, şirkət işçiləri yalnız zəruri təlimlər keçdikdən sonra fəaliyyətə başlayırlar. Şirkət arxeoloji tapıntılar barədə həftəlik hesabatlar hazırlayır. Lakin şirkət gündəlik tapıntıların qeydiyyatını aparmır. Tapıntılar zamanı şirkət işi dayandırır və bu haqda müvafiq məsul şəxsə zəruri məlumatlar verir.

AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu. AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu bu sahədə ölkənin aparıcı təşkilatı hesab olunur. Azərbaycan qanunvericiliyinə görə arxeoloji

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

tədqiqat işlərinin aparılması, arxeoloji tapıntıların qiymətləndirilməsi AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu tərəfindən aparılır. Lakin bu fəaliyyət Azərbaycan Respublikasının «Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında» 1998-ci il 10 aprel tarixli, №470-İQ sayılı qanununa əsasən Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyinin razılığı əsasında həyata keçirilə bilər.

AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun bu sahədəki aparıcı rolunu və mühüm fəaliyyətini nəzərə alaraq onlarla iki görüş keçirilmişdir. İnstitutun cəlb olunmuş əməkdaşları yüksək peşəkarlıqları və məhsuldar fəaliyyətləri ilə fərqlənmişlər. İnstitut əməkdaşları BP-nin fəaliyyətini, xüsusilə Şirkətin arxeoloqunun yüksək professionalığını və peşəkar fəaliyyətini yüksək qiymətləndirmişlər. Görüş zamanı məlum olmuşdur ki, qazıntılar nəticəsində bir sıra dünya, regional, milli əhəmiyyətli, çox saylı yerli əhəmiyyətli nadir tapıntılar aşkar edilmişdir.

3.3.1. Öhdəlik:

ƏMSSTQ qeyd edir ki, «arxeoloji obyektlərin əhəmiyyəti və müvafiq tədbirlər barədə qərarlar Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi və AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu ilə birlikdə qəbul ediləcəkdir»

Azərbaycan Respublikası «Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması» haqqında» 1998-ci il 10 aprel tarixli, №470-İQ sayılı qanuna əsasən «tarix və mədəniyyət abidələri yerləşən ərazilərdə torpaq və ya inşaat işləri görərkən AMEA-nın rəyi nəzərə alınmaqla müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarından qabaqcadan icazə alındıqdan sonra torpaq və ya inşaat işlərini görərkən müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının və mütəxəssislərinin abidələrin qorunması barədə göstərişlərini icra etməlidirlər». Bu MİM Planının Bənd 1.6 18-ci maddəsində də qeyd edilir.

Müşahidə:

Mədəniyyət Nazirliyinin Abidələrin qorunması və muzeylər şöbəsi tərəfindən 2000-ci ildə BTC üzrə çöl işləri aparılan dövrdən etibarən 2005-ci ilə qədər şirkətə etdiyi yazılı müraciətlər və məktublara cavab verilməmişdir. Şirkətin arxeoloqu müsahibə zamanı bu icazənin AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun məsuliyyətində olduğunu bildirdi. Arxeologiya İnstitutu isə buna ehtiyac olmadığını bildirdi.

Təhlil:

- CQBK və onun tərəfdaşları Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyindən arxeoloji tapıntılar üçün heç bir icazə almamışlar və heç bir yazılı razılıq sənədinə malik deyillər.
- Mədəniyyət Nazirliyinin rəsmilərinin fikrincə Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun əməkdaşları onlarla heç bir əlaqə yaratmadan fəaliyyət göstərirlər, bu səbəbdən də onların fəaliyyəti prosedurları pozmaq kimi qiymətləndirilir;
- Tapıntılar barədə heç bir məlumat Mədəniyyət Nazirliyinə təqdim olunmayıb.

Uyğunsuzluq:

«Arxeoloji obyektlərin əhəmiyyəti və müvafiq tədbirlər barədə qərarlar Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi və AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu ilə birlikdə qəbul ediləcəkdir» öhdəliyi yerinə yetirilməmiş, Mədəniyyət Nazirliyi uyğun fəaliyyətə cəlb olunmamışdır.

Təvsiyə:

Təcili olaraq Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi ilə əlaqələri bərpa edərək tapıntıların qanuni sənədləşdirilməsini təmin etsin. BP, BTC, CQBK şirkətləri AMEA Arxeologiya İnstitutu və Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi ilə birlikdə arxeoloji abidələrin qorunması üzrə birgə işçi qrupu yaratsın.

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

3.4. Arxeoloji Tapıntıların Qeydiyyatının, Təhvil-Təslim Prosedurlarının, Mühafizəsinin, Təqdimatının və Kataloqlarının Tərtibinin, Tapıntılar Haqqındakı Hesabatların Hazırlanmasının və İctimaiyyətə Çatdırılmasının Auditı

Arxeoloji tapıntıların mühafizəsi, təqdimatı, kataloqlaşdırılması və ictimaiyyətə çatdırılması üzrə öhdəliklərin auditı ilə əlaqədar olaraq Goranboy və Şəmkir Tarix və Diyarşünaslıq Muzeylərinə səfərlər edilmişdir.

Goranboy Tarix və Diyarşünaslıq Muzeyi. Muzeyə səfər zamanı muzeyin direktoru ilə aparılmış müsahibədən məlum oldu ki, BP-nin maliyyə yardımı ilə burada muzey üçün yeni bina inşa edilmişdir. Muzeyə verilmiş tapıntılar qismən sənədləşdirilmiş və inventar kitaba daxil olunmuşdur. Tapıntıların şirkət tərəfindən muzeyə təhvil-təslim prosesi akt əsasında və Mədəniyyət Nazirliyinin yerli nümayəndəsinin iştirakı ilə həyata keçirilmiş və onların bir hissəsi isə sərgi salonunda ictimaiyyətə təqdim olunmuşdur (**Əlavə 5, şəkil 1, 2**). Bu işlə əlaqədar olaraq Mədəniyyət Nazirliyinin «Muzeylər üzrə metodiki mərkəz»inin direktoru 10 gün müddətinə muzeyə ezam olunmuşdur. Həmçinin Mədəniyyət Nazirliyinin yerli nümayəndəsinə şifahi məlumat verilmişdir. Bəzi eksponatlar AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu əməkdaşları tərəfindən muzeyə saxlanılmağa verilmişdir. Bu tapıntılar muzeyin fond otağında saxlanılır (**Əlavə 5, şəkil 3**).

Arxeoloji tapıntıların sənədləşmə qaydalarına tam əməl edilməmişdir: muzey pasportu, təhvil-təslim aktı, sənədlərin surətinin Mədəniyyət Nazirliyinin yerli nümayəndəsinə göndərilməsini təsdiq edən sənədlərə rast gəlinmədi.

Şəmkir Tarix və Diyarşünaslıq Muzeyi. Muzeyə səfər zamanı muzeyin direktoru BTC-nin fəaliyyətini çox yüksək qiymətləndirdi. Audit zamanı məlum oldu ki, təhvil verilmiş tapıntıların qeydiyyatı üzrə sənədləşmələr düzgün və səliqəli aparılmışdır. Hər bir əşya üçün muzey pasportu, qəbul aktı tərtib edilmiş, inventar kitabda qeydlər aparılmışdır. Bütün sənədlərin surəti Mədəniyyət Nazirliyinin yerli nümayəndəsinə göndərilmişdir. Beləliklə göstərilən muzeydə arxeoloji tapıntıların təhvil-təslim qaydaları qanunvericiliyə uyğun qaydada həyata keçirilmişdir. Müsahibə zamanı o da məlum oldu ki, Mədəniyyət Nazirliyinin yerli nümayəndəsi və «Muzeylər üzrə metodiki mərkəz»inin direktoru adıçəkilən muzeydə olmuşlar. Muzeyə, əsasən, Zəyəmçay kurqanından tapılmış tapıntılar təhvil verilmişdir. Bu tapıntılar muzeyin salonunda nümayiş etdirilir (**Əlavə 5, şəkil 4-5**). Bundan əlavə qazıntı işləri zamanı Şəmkir rayonunun Çaparlı kəndi yaxınlığında tapılmış qədim alban kilsəsinin qalıqları olan bünövrə daşları da muzeyə təhvil verilmişdir. Onların əksəriyyəti muzeyin anbarında saxlanılır (**Əlavə 5, şəkil 6**). Bir qismi isə ağır və iri ölçülü olduğundan açıq havada yerləşdirilmişdir.

3.4.1. Öhdəlik:

CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması sahəsindəki 610 (604) sayılı öhdəliyə və ƏMSSTQ sənədinə əsasən «tikintinin təsirinin qarşısı alınma bililməyən əhəmiyyətli arxeoloji sahələrin müvafiq qaydalar üzrə uçotı aparılır və müvafiq məlumatlar elmi jurnallarda və ictimaiyyətin diqqəti üçün dərc olunacaq və nəzərinə çatdırılacaq, bu vasitə ilə informasiya Azərbaycanın və digər ölkələrin əhalisinə çatdırılacaq» (Bənd 10.3.11.) öhdəliyi müəyyənləşib.

Müşahidə:

Arxeoloji tapıntıların kompüterləşdirilmiş kataloqu bu vaxta kimi hazırlanmamışdır.

Təhlil:

Kataloqun hazırlanmaması neqativ hal kimi qiymətləndirilir

Təvsiyə:

Arxeoloji tapıntıların kompüterləşdirilmiş kataloqunun hazırlanması sürətləndirilməlidir.

IV.Qənaətlər

1. Layihənin reallaşması nəticəsində Azərbaycan Arxeologiya elmi yarandığı vaxtan bu günə qədər ən böyük həcmdə materiallara sahib olmuş, bundan sonra bir çox illər ərzində öyrəniləcək tədqiqat obyektləri əldə etmişdir. İnstitutun arxeoloji tapıntı kolleksiyalarının sayı iki dəfə artmışdır.
2. Tədqiqatlar nəticəsində bir sıra dünya və ölkə əhəmiyyətli abidələr aşkar edilmiş, Azərbaycanın mədəni irsi xeyli zənginləşmişdir.
3. Azərbaycan mütəxəssisləri arxeologiya üzrə ən müasir texnologiyalar, nəzəri biliklər və praktiki vərdişlər əldə etmiş, bu sahədə dünyanın aparıcı tədqiqat mərkəzlərinin mütəxəssisləri ilə təcrübə mübadiləsi aparmış, yeni məlumatlara malik olmuşlar.
4. AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun cəlb olunmuş əməkdaşları yüksək peşəkarlıqları və məhsuldar fəaliyyətləri ilə fərqlənmişlər. Bununla bərabər tədqiqat qrupuna paleontoloqların cəlb olunmaması tədqiqatın daha geniş intervalda aparılmasına imkan verməmişdir. Çünki Azərbaycan ərazisi III və IV geoloji dövrlərin paleofaunistik (Binəqədi faunası, Pirəkəşkül faunası, Eldar faunası) və paleobotanik (Daşkəsən Qoşqarçay Yura florası) daşlaşmış qalıqları ilə zəngindir.
5. Fəaliyyət müddətində müəyyən əlaqələri çıxmaq şərti ilə BTC/CQBK şirkəti Mədəniyyət Nazirliyi ilə birbaşa heç bir əlaqə yaratmayıb, işlərə cəlb etməyib, qazıntılar vaxtı əldə edilən tapıntılar haqda məlumatlandırmayıb.
6. Görülmüş işlərin KİV-də kifayət qədər işıqlandırılmaması və QHT-lərin iştirak etməməsi nəticəsində ictimaiyyətdə bəzi ziddiyyətli fikirlər formalaşmışdır.
7. Şirkət mədəni irsin mühafizəsi istiqamətində götürdüyü öhdəliklərə riayət etmiş, milli mədəni irsə qayğı göstərmiş, ona hörmətlə yanaşmışdır. Şirkətin mədəni irsin mühafizəsi sahəsindəki fəaliyyəti qənaətbəxş və səmərəli olmuşdur.

V.Təşəkkürlər

Layihəni yerinə yetirən audit qrupu üzvləri layihənin reallaşmasında, sənədlərin əldə edilməsi və tərcüməsi, görüşlərin və sahə səfərlərinin təşkilinə və auditin aparılmasında verdikləri dəyərli təkliflərə görə aşağıda adları sadalanan şəxslərə öz minnətdarlıqlarını bildirirlər:

1. ACİ-YF/ Azərbaycan bölməsinin icraçı direktoru Fərda Əsədova;
2. Neft gəlirlərinin şəffaflıq proqramının direktoru Qalib Əfəndiyevə;
3. ACİ-YF/ Azərbaycan tərəfdən layihənin işçi qrupu ilə əlaqələndiricisi Esmira Əsədullayevaya;
4. BP/BTC- şirkətləri tərəfindən layihənin əlaqələndiricisi Mətin Axundluya;
5. BTC/CQBK aidiatı üzrə məsul şəxs Kris Polqleysb Kris Heyl və xanım Keralayn Yanqa
6. BP – nin ictimaiyyətlə əlaqələr üzrə məsləhətçi Endru Bukmana;
7. «BP-Azərbaycan» Biznes Mərkəzinin meneceri xanım Fira Məmmədovaya
8. BTC şirkəti tərəfindən layihəyə yardım üzrə məsul şəxs Elmira Qasımovaya;
9. ACİ-YF/ Azərbaycan təşkilatının audit treyninqi və auditin aparılması üzrə beynəlxalq məsləhətçi – Klayv Morqana;
10. CCİC şirkətinin ekoloji sahə üzrə meneceri – Rəmzi Botaniyə;
11. Auditə hazırlıq dövründə və onun keçirilməsi zamanı Məşvərət və Təlim Şurasının üzvlərinə;

Hələ bu işdə bizə yardımçı olmuş Şirkətin, «ACİ-YF Azərbaycan»ın, Şirkətin podratçı təşkilatlarının və milli tərəfdaşlarının digər əməkdaşlarına, səfərdə olduğumuz zaman baxış keçirdiyimiz muzeyin əməkdaşlarına, BP-nin Gəncə şəhərindəki qonaq evinin xidmət heyətinə, o cümlədən Şirkətin bizi müşayət edən avtomobilin sürücüsünə səmimi münasibətlərinə və yüksək xidmətlərinə görə öz dərin təşəkkürümüzü bildiririk.

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

Əlavə 1

Audit qrupunun üzvləri və təmsil etdikləri təşkilat barədə məlumat

Elman Yusifov (əlaqələndirici): fizika-riyaziyyat elmləri namizədi, «Ekostil-Azərbaycan» QHT-nın sədri, ətraf mühitə həsr edilmiş 40-dan çox elmi məqalənin, 4 kitabın müəllifi. Təbiət abidələri ilə bağlı müxtəlif layihələr həyata keçirmişdir.

Ceyhun Musayev (qrup üzvü): "Qızılbaş" Gəncləri Maarifləndirmə İctimai Birliyinin üzvü

Fəridə Hüseynova (qrup üzvü): kimya elmləri namizədi, 12 məqalənin müəllifi, «Azərbaycan Yaşillər Hərəkatı» QHT-nin sədri
12 nəşrin müəllifi və «Azərbaycan Yaşillər Hərəkatı» QHT-nin sədridir. F.Hüseynova müxtəlif layihələrin, o cümlədən 1989-cu ildə Sumqayıtda ətraf mühitlə bağlı və həmin ildə Bakıda sahil bağında «Canlı aləm zənciri» mövzusunda keçirilmiş yürüşlərə rəhbərlik etmiş, «Gürcüstan Yaşillər Hərəkatı» təşkilatı ilə birgə 1990-cı ilin sentyabrında Kür çayı boyu ekspedisiyaya, 1991-cı ilin yanvar ayında Qanlı Yanvar Şəhidləri şərəfinə ağac əkmə mərasiminə, 1997-ci ilin iyun-avqust ayları ərzində Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat şirkətinin dəstəyi ilə Abşeron çimərliklərində tullantıların idarə olunması layihəsinə rəhbərlik etmişdir. BP-STATOİL Alliansının dəstəyi ilə 1998-ci ilin fevralında təşkil olunmuş «Ətraf mühit və mədəniyyət» seminarında, 1998-ci ilin martında Gənclər üçün Ətraf mühit həftəsində iştirak etmiş, Şevronun dəstəyi ilə Pirqulu Dövlət Qoruğuna səfər etmişdir.

«Yaşillər hərəkatı» təşkilatı 2002-ci ilin avqustunda BP və onun tərəfdaşlarının dəstəyi ilə təşkil edilmiş 1-ci Azərbaycan Biomüxtəliflik Müsabiqəsində üçüncü yeri tutmuşdur.

Ağa Əliyev (qrup üzvü): “ENEOLİT” tarixi abidələrin təbliği mərkəzinin idarə heyətinin üzvüdür.

Mərkəz 12 dekabr 2004-cü ildə yaradılmışdır. Mərkəzin əsas məqsədi Azərbaycan Respublikasının tarixi və mədəni abidələri haqqında məlumat toplamaq, bu sahənin tədqiq olunmasına mütəxəssislər cəlb etmək və yerli və beynəlxalq ictimaiyyəti bu barədə məlumatlandırmaqdır. Hazırda Mərkəz Azərbaycanın şimal və cənub bölgələrində acınacaqlı vəziyyətdə olan naməlum abidələr haqqında məlumat toplamaqla məşğuldur. Mərkəz abidələrin bərpası və qorunması ilə bağlı silsilə seminarlar və dəyirmi masalar təşkil edir. Mərkəzin 40 fəal üzvü var.

Səltənət Zülfüqarova (tələbə): Bakı Dövlət Universitetinin Coğrafiya fakültəsinin tələbəsi

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

Əlavə 2

Görüş və Sahə Səfərləri üzrə Təqvim Planı

№	Audit prosedurlarının siyahısı	Tarix	İcraçılar
1.	Uyğun sənədlərlə tanışlıq və sual doğuran məsələlərə dair sorğu vərəqlərinin işlənməsi	Noyabr 2005 yanvar 2006	Yusifov E., Hüseynova F., Musayev C. Əliyev A., Zülfüqarova
2.	CQBK əməkdaşları ilə tanışlıq görüşü	19.01.2006 02.02.2006	Yusifov E., Hüseynova F., Musayev C. Əliyev A., Zülfüqarova S.
3.	Arxeologiya İnstitutu əməkdaşları ilə görüş	06.02.2006	Yusifov E., Hüseynova F., Musayev C. Əliyev A., Zülfüqarova S.
4.	Qobustan Milli Dövlət Qoruğu əməkdaşları ilə görüş	16.02.2006	Yusifov E., Hüseynova F., Musayev C. Əliyev A., Zülfüqarova S.
5.	CCIC şirkəti ilə görüş	17.02.2006	Yusifov E., Hüseynova F., Musayev C. Əliyev A., Zülfüqarova S.
6.	Sahə səfərləri	25.02.2006 26.02.2006	Yusifov E., Hüseynova F., Musayev C. Əliyev A.
7.	Alınmış cavabların ümumiləşdirilməsi, dəqiqləşdirilməsi	mart 2006	Yusifov E., Hüseynova F., Musayev C. Əliyev A., Zülfüqarova
8.	Yekun hesabatın yazılması, müşahidələrin müzakirəsi və qiymətləndirilməsi	aprel-may 2006	Yusifov E., Hüseynova F., Musayev C. Əliyev A., Zülfüqarova

Əlavə 3

Sorğu vərəqələri

CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması üzrə götürülmüş öhdəliklərinin auditi

28.11.2005

1. Zəhmət olmasa, adınızı və BTC/CQBK boru kəməri çərçivəsində mədəni irsin menecmenti (MİM) ilə bağlı tutduğunuz vəzifə, rol haqqında bizə məlumat verə bilərsinizmi?
2. 22.05.2003 tarixdə dərc edilmiş MİM Planının AGT001 1000 EV PLN 00014 sayılı variantında U01 başlığı altında dəyişikliklər edilərək audit qrupuna təqdim edilmişdir. Zəhmət olmasa, bu sənədin sonuncu variant olduğunu təsdiq edin və biz audit aparmaq üçün bu sənədə əsaslına bilərikmi? Əgər sənədin yeni nüsxəsi varsa, zəhmət olmasa bu nüsxəni bizə verin və sənəddə dəyişiklik olan hissəni göstərin.
3. Boru kəməri layihəsinin Azərbaycan (bölmə 1.3., səh. 5) hissəsi üçün arxeoloji strategiyada 5 fazalı yanaşma müəyyən ediləndir. Auditdən öncə sizinlə keçirdiyimiz görüş zamanı bizə məlum oldu ki, boru kəmərinin tikintisinin başa çatması ilə əlaqədar arxeoloji strategiya 5-ci fazaya daxil olub. Zəhmət olmasa, boru kəmərinin cari vəziyyəti və 5-ci faza ilə əlaqəsi haqqında bizə məlumat verin.
4. MİM prosesinin auditini aparmaq üçün Audit Heyəti boru kəməri boyunca yerləşən arxeoloji tapıntı sahələrinin tam siyahısını əldə etmək üçün müraciət edir. Zəhmət olmasa, ilkin tədqiqat sənədində arxeoloji əhəmiyyətə malik olan sahələr kimi proqnozlaşdırılmış sahələri və tikinti zamanı əlavə olaraq aşkar edilmiş sahələri göstərin.
5. Audit Heyəti sizin köməyinizlə boru kəməri boyunca beş sahə seçəcək və sizdən xahiş edəcəkdir ki, I, II, III və IV fazalarda mədəni irsi necə idarə etdiyiniz haqda audit heyətini məlumatlandırıb faktlarla təmin edəsiniz. Bu sahələrdən biri Qobustandakı arxeoloji sahə olacaq. İki seçilmiş sahə isə ilkin tədqiqat sənədində proqnozlaşdırılmamış arxeoloji sahə olacaqdır. Seçilmiş sahələrin hər birində Audit Heyəti (AH) aşağıdakı məsələlərin bəzilərinin və ya hamısının yerinə yetirilməsini təsdiq edən müvafiq faktları yoxlayacaqdır.
6. Faza 1-də qeyd edilir ki, ilkin tədqiqatlar, desktop tədqiqatları, havadan tədqiqatlar, aerofoto-tədqiqatlar aparılıb və nəticələri CYS (bölmə 4, səh. 5) daxil olmaqla həm sənəd, həm də elektron variantında əldə etmək olar.
7. Arxeoloji sahədən keçməmək üçün faza 1 ərəfəsində marşrutun istiqamətində kiçik dəyişiklik edilməsinin nəzərdə tutulması (Cədvəl 1.1, səh 5).
8. Faza 1 çərçivəsində elə sahələr seçilibmi ki, orada tikintidən öncə razılıq əsasında əlavə iş aparılmasına ehtiyac olsun və bu sahələr, əlavə iş aparılması lazım gələn sahələrin siyahısına daxil edilibdirmi? (Cədvəl 1.1, səh 5).
9. Tikinti müqaviləsinə daxil edilmək üçün faza 1 çərçivəsində seçilmiş sahələrlə əlaqədar arxeoloji maraq doğuran hər hansı bir sahənin siyahısı və bu sahənin ən müvafiq idarəedilmə variantı (Cədvəl 1.1, səh 5).
10. Faza 1 çərçivəsində aparılan ilkin tədqiqatlar zamanı Arxeologiya İnstitutunun nümayəndəsinin səriştə və bacarığından istifadə edilməsi, iştirak edən personalın tam siyahısı mövcuddurmu və onlardan nə dərəcədə və harada istifadə olunması barədə məlumatlar varmı?
11. Faza 2 çərçivəsində seçilmiş sahələr arasında sınaq tədqiqatları aparılan və sınaq xəndəkləri qazılan sahələrin siyahısı varmı?
12. Səhifə 8-dəki 2-ci bənddə sadalanan tələblərə uyğun olaraq hazırlanmış seçilmiş sahələrin hər hansı birində Faza 2 sınaq xəndəkləri üçün metodun təsviri?
13. Seçilmiş sahələrin hər hansı birində Faza 3 tədqiqatı üçün metodun təsviri? (Bölmə 1.6, Səhifə 8, Bənd 2).

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

14. Seçilmiş sahələrin hər hansı birində Faza 3 çərçivəsində arxeoloji tədqiqatların aparılması üçün Mədəniyyət Nazirliyinin icazəsi? (Bölmə 1.6, Səhifə 8, Bənd 2).
15. Seçilmiş sahələrdə Faza 4 tikinti işləri (Bölmə 1.7, Səhifə 8) ərzində müvafiq ixtisaslı sahə arxeoloqu tərəfindən hər bir tikinti qrupunun müşayiət olunması.
16. Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu ilə Faza 4 işləri üçün əməkdaşlıq müqaviləsinin xarakteri, istifadə olunan personal və onların qabiliyyət və səriştələri. İştirak edən personalın tam siyahısı mövcuddurmu və onların nə dərəcədə və harada istifadə olunduğu barədə məlumatlar varmı? Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu müqavilədən necə yararlanmışdır?
17. Seçilmiş sahələrdə arxeoloji qalıqların müəyyənləşdirilməsinə və qorunmasına ehtiyac olduğu barədə tikinti podratçısının məlumatlandırılması üçün hər hansı bir mexanizm varmı? Məsələn, təsadüfi tapıntılar haqqında protokol, məlumatların verilməsi üçün təlim kursu və ya işöncəsi qısa təlimatların verilməsi?
18. Faza 4 ərzində seçilmiş sahələrdə müvafiq ixtisaslı sahə arxeoloqu tərəfindən tədqiqat və kəmə sahəsi qruplarına məsləhətlərin verilməsi (Bölmə 1.7, Nöqtə 1, Səhifə 8).
19. Faza 4 tikinti işləri ərzində seçilmiş sahələrdə aşkar edilən arxeoloji tapıntıların müvafiq ixtisaslı sahə arxeoloqu tərəfindən qeyd olunması (Bölmə 1.7, Nöqtə 2, Səhifə 8).
20. Seçilmiş sahələrdə Faza 4 boru kəməri işləri ərzində təzə arxeoloji kəşflərin əhəmiyyəti və nəticələri (Bölmə 1.7, Nöqtə 2, Səhifə 8) və müəyyənləşdirilmiş az əhəmiyyətli (Bölmə 1.7.1) və yerli əhəmiyyətə malik (Bölmə 1.7.2) və ciddi əhəmiyyət kəsb edən (Bölmə 1.7.3) tapıntılar barədə müvafiq ixtisaslı sahə arxeoloqu tərəfindən tikinti üzrə menecərə məsləhətlərin verilməsi.
21. Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu tərəfindən hazırlanaraq tikintinin arxeoloji monitorinqinin nəticələrinin xülasəsini özündə əks etdirən hesabatlar varmı? (Bölmə 1.8, Səhifə 9).
22. BTC/CQBK tərəfindən mədəni irsin idarə olunması, tədqiqat əsasında təşkilatın cavabları, islahedici və profilaktik tədbirlərlə bağlı daxili audit haqqında hesabatların mövcudluğu?
23. Kreditorlar və digərləri tərəfindən mədəni irsin idarə olunması, tədqiqat əsasında təşkilatın cavabları, islahedici və profilaktik tədbirlərlə bağlı kənar audit haqqında hesabatların mövcudluğu?
24. Mədəni irsin idarə olunması, tədqiqat əsasında təşkilatın cavabları, islahedici və profilaktik tədbirlərlə bağlı daxili və kənar şikayətlərin mövcudluğu? Məsələn, qəbirlərin başqa yerə köçürülməsi və ya maddi-mədəniyyət qalıqlarının oyğrlanması.
25. Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun hesabatlarında boru kəməri sahəsində tapılmış arxeoloji materialların emalı və analizi üçün təkliflər varmı? (Bölmə 1.8, Səhifə 9).
26. Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun hesabatlarındakı təkliflərdə hansı arxeoloji tədqiqatların nəticələrinin nəşr edilməsi ehtiyac olduğu göstərilirmi? (Bölmə 1.8, Səhifə 9).
27. BTC/CQBK şirkətinin tikintidən sonra mədəni irsin idarə olunması ilə bağlı cavabı nədən ibarətdir? Plan, qrafik, büdcə və sənədləşdirilmiş məsuliyyətlər varmı? (Bölmə 1.8, Səhifə 9).

CQBK-nin podratçı təşkilatı olan CCİC şirkətinin fəaliyyətinin Mədəni İrsin Mühafizəsi üzrə götürülmüş öhdəliklərin auditinin sorğu vərəqəsi

1. Zəhmət olmasa, adınızı və boru kəməri çərçivəsində mədəni irsin menecmenti (MİM) ilə bağlı tutduğunuz vəzifə, rol haqqında bizə məlumat verə bilərsinizmi?
2. 22.04.2003 və 20.07.2004 tarixlərdə dərc edilmiş Ekoloji və Sosial İdarəetmə Sistemi (ESİS) üzrə təlimat kitabçasının AGT001 1000 EV MAN 00001 sayılı variantında U02 başlığı altında dəyişikliklər edilərək audit qrupuna təqdim edilmişdir. Zəhmət olmasa, bu sənədin sonuncu variant olduğunu təsdiq edin və biz audit aparmaq üçün bu sənədə əsaslanma bilərikmi? Əgər sənədin yeni nüsxəsi varsa, zəhmət olmasa bu nüsxəni bizə verin və sənəddə dəyişiklik olan hissəni göstərin.
3. Qeyd edilən sənəddə Podratçının «Arxeologiya barədə məlumatın artırılması» üzrə təlimi nəzərdə tutulmuşdur (Bölmə 6, Punkt 6.3.2.2., səh. 30). Bu sənədə əsasən Podratçı aparılmış təlim və iştirak faizi barədə hər ay məlumat verməlidir. Zəhmət olmasa bu barədə bizə məlumat verin. AH bu təlimin qaydaları və aylıq hesabatlarını necə əldə edə bilər?
4. ESİS üzrə təlimat kitabçasına görə Podratçı ekoloji və sosial məsələləri işıqlandıran işöncəsi təlimatlandırma işləyib hazırlamışdır (Bölmə 6, Punkt 6.3.2.3., səh. 30). Zəhmət olmasa bu barədə bizə məlumat verin. AH bu təlimatın «Arxeologiya-o cümlədən, təsadüfi tapıntılar»a aid olan hissəsini necə əldə edə bilər?
5. ESİS üzrə təlimat kitabçasına görə Podratçının daxili əlaqələrinin əsas metodlarından biri hesabatlardır (Bölmə 6, Punkt 6.3.1., səh. 31, 36). Bu hesabatlar cədvəl 5-də yekunlaşdırılmışdır. Aparılmış arxeoloji müşahidənin qısa hesabatı ilə necə tanış olmaq olar?
6. ESİS üzrə təlimat kitabçasına görə Podratçının həyata keçirdiyi fəaliyyətə nəzarət Podratçıya Nəzarət Planı (PNP) əsasında həyata keçirilir (Bölmə 6, punkt 6.3.6.1., səh. 39). Bu nəzarət planının mədəni irs və arxeologiyaya aid olan hissəsi ilə və nəzarətin uyğun sahə üzrə hesabatları ilə necə tanış olmaq olar (AG001-1000-EV-PLN-00008, AG001-1000-EV-PLN-00011)?
7. ESİS üzrə təlimat kitabçasında Podratçının özünü təftiş etməsi və Podratçının BTC tərəfindən auditinə nəzərdə tutulmuşdur (Bölmə 6, Punkt 6.4.4., səh. 52). Bu barədə nə deyə bilərsiniz və AH bu audit hesabatlarının arxeologiya və mədəni irsin qorunmasına aid olan hissələri ilə necə tanış ola bilər?
8. ƏMSSTQ Hesabatında qeyd edilir ki, «nəzarətçi arxeoloq tikinti işlərinə nəzarət edən şəxslərə tövsiyələr verəcəkdir» (Bölmə 10, Punkt 10.3.11., səh. 50). AH bu tövsiyələrin mətni və imzalarla necə tanış ola bilər?
9. MİMP-də xəndək əməliyyatı nəticələrindən asılı olaraq müvafiq yumşaldıcı tədbirlərin hazırlanacağı qeyd edilir (Bölmə 1.5., səh. 8). AH bu tədbirin hesabatı ilə tanış olmaq istərdi.
10. MİMP-də müəyyən edilmiş ərazilərin hər biri üçün iş icraatı layihəsi hazırlanacağı qeyd edilir (Bölmə 1.5., səh. 8). AH bu sənədlərlə necə tanış ola bilər?
11. MİMP-də və CQBK-nin MİQ sahəsindəki öhdəliklərində sahə arxeoloqunun bir sıra funksiyaları qeyd edilir (Bölmə 1.7., səh. 9: Öhdəlik 210 (160)): tikinti dəhlizi dəstələrinə məsləhət vermək, arxeoloji tapıntıların qeydiyyatını aparmaq, aşkar edilmiş yeni arxeoloji tapıntılar haqqında tikinti superintendantına (iş icraçısı) məsləhət vermək. Bu haqda nə deyə bilərsiniz və AH bu proseduraların sənədləri ilə necə tanış ola bilər?
12. MİMP-da, punkt 1.7.1-də qeyd edilmiş «ən qısa mümkün vaxt» anlayışı necə təsəvvür edilir (MİMP, Bölmə 1., Punkt 1.7.1., səh. 9. «Tikinti arxeoloqu tərəfindən belə tapıntı haqqında ən qısa mümkün vaxt ərzində tikinti superintendantına məlumat veriləcəkdir»). Aralıq zaman halında tapıntının vəziyyəti haqqında nə deyə bilərsiniz?
13. MİMP Fazalarının planları ilə necə tanış olmaq olar?
14. AH az əhəmiyyətli arxeoloji tapıntıların qiymətləndirilmə kriteriyaları, qeydiyyatı, saxlanması və ictimaiyyətə çatdırılması haqqındakı sənədlərlə tanış olmaq istərdi.

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

15. AH yerli əhəmiyyətli arxeoloji tapıntıların qiymətləndirilmə kriteriyaları, qeydiyyatı, saxlanması və ictimaiyyətə çatdırılması haqqındakı sənədlərlə tanış olmaq istərdi.
16. Böyük əhəmiyyətli arxeoloji tapıntılar olmuşdurmu? Əgər olubsa AH bu arxeoloji tapıntıların qiymətləndirilmə kriteriyaları, qeydiyyatı, saxlanması və ictimaiyyətə çatdırılması haqqındakı sənədlərlə tanış olmaq istərdi.
17. CQBK-nin MİQ sahəsindəki öhdəliklərinin qiymətləndirilməsi üçün «tanışlıq təlimi sənədləri» ilə necə tanış ola bilər (Öhdəlik 209 (159)).
18. MİMP-də (Bölmə 2.) və CQBK-nin MİQ sahəsindəki öhdəliklərində (Öhdəlik 647 (650)) təsir səviyyəsinin aşağı salınması üçün strategiyanın hazırlandığı bildirilir. AH bu strategiyanın mətni ilə necə tanış ola bilər (MİMP Bölmə 2 a, Fon məlumatı qoşması)?
19. CQBK-nin MİQ sahəsindəki öhdəliklərində «podratçı əməkdaşlarının təlimi» qeyd edilir (Öhdəlik 758). AH bu təlim sənədlərini necə əldə edə bilər?
20. CQBK-nin MİQ sahəsindəki 760-cı öhdəliyin müddəalarına əsasən nəqliyyat vasitələrinin yeni və ya mövcud obyektlərə daxil olması hansı prosedurlarla tənzimlənir?
21. CQBK-nin MİQ sahəsindəki 762-cı öhdəliyin müddəalarına əsasən arxeoloji sahə aşkar olunduğu hallarda işlərin dayandırılması mexanizmi proseduraları ilə necə tanış olmaq olar?
22. ƏMSSTQ Hesabatında (Bölmə 14., Punkt 14.3.8.2, səh. 18) və CQBK-nin MİQ sahəsindəki öhdəliklərində (öhdəlik 764 (830)) sahənin buraxılması haqqında razılaşdırma mexanizminin olduğu bildirilir. AH bu mexanizmlə tanış olmaq istərdi.
23. CQBK-nin MİQ sahəsindəki 771 (690)-cı öhdəliyin müddəalarına əsasən podratçının fəaliyyətinin təftişi sənədləri ilə necə tanış olmaq olar?
24. CQBK-nin MİQ sahəsindəki 1041 (850)-cı öhdəliyin müddəalarına əsasən köməkçi obyekt sahələrinin təmizlənməsi gedişində arxeoloji nəzarət proqramı ilə necə tanış olmaq olar?
25. Son tapıntıların protokolu ilə necə tanış olmaq olar?

CQBK-nin Milli tərəfdaşı olan AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun fəaliyyətinin Mədəni İrsin Mühafizəsi üzrə götürülmüş öhdəliklərin auditinin sorğu vərəqəsi

26. Ətraf Mühitin və Sosial Sahəyə Təsirlərin Qiymətləndirilməsinin (ƏMSSTQ) Hesabatında mədəni irs və arxeologiya üzrə Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu ilə razılaşdırılmış iş planının olduğu qeyd edilir (Bölmə 8, punkt 8.13.1., səh. 54). Bu barədə nə deyə bilərsiniz və AH bu sənədlə necə tanış ola bilər?
27. ƏMSSTQ Hesabatında qeyd edilir ki, «Səngəçal Terminalının şimalında təpəlikdə (sahə 159) aparılan arxeoloji tədqiqat nəticəsində keçmiş simvolları aşkar edilmişdir» (Bölmə 8, Punkt 8.13.4.1., səh. 56). Bu haqda nə deyə bilərsiniz?
28. ƏMSSTQ Hesabatında qeyd edilir ki, «arxeoloji obyektlərin əhəmiyyəti və müvafiq tədbirlər barədə qərarlar AR Mədəniyyət Nazirliyi və AMEA AEİ ilə birlikdə qəbul ediləcəkdir» (Bölmə 10, Punkt 10.3.11., səh. 50). Bu barədə sizdə hansı sənədlər mövcuddur?
29. ƏMSSTQ Hesabatında qeyd edilir ki, «ən aktiv fəaliyyət zonalarının monitorinqi keçiriləcəkdir» (Bölmə 10, Punkt 10.3.11., səh. 10-50). Bu barədə sizdə hansı sənədlər mövcuddur, monitorinq hesabatları ilə necə tanış olmaq olar?
30. Mədəni İrsin Menecmenti Planında (MİMP) ilkin vəziyyətin tədqiqində AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun iştirakı göstərilir (MİMP, Bölmə 1, Punkt 1.4., səh. 6). Siz bu haqda nə deyə bilərsiniz?
31. ƏMSSTQ sənədində (ƏMSSTQ, II Hissə) və MİMP-də (Bölmə 1.5., səh. 8) potensial sahələrdə tədqiqat məqsədi ilə sınaq xəndəkləri qazılması üçün müəyyən edilmiş 9 yerin siyahısı verilmişdir. AH bu tədqiqatların hesabatı ilə necə tanış ola bilər?

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

32. MİMP-də xəndək əməliyyatı nəticələrindən asılı olaraq müvafiq yumşaldıcı tədbirlərin hazırlanacağı qeyd edilir (Bölmə 1.5., səh. 8). AH bu tədbirin hesabatı ilə tanış olmaq istərdi.
33. MİMP-də müəyyən edilmiş ərazilərin hər biri üçün iş icraatı layihəsi hazırlanacağı qeyd edilir (Bölmə 1.5., səh. 8). AH bu sənədlərlə necə tanış ola bilər?
34. BTC-nin Milli QHT-lər tərəfindən monitorinqi üzrə uyğun sahədəki işçi qrupunun Yekun Hesabatında qeyd edilir ki, «Səngəçal-Yevlax rayonları arasında əhəmiyyətli arxeoloji tapıntılara rast gəlinməməsi işçi qrupunda təəccüb doğurur» (Bölmə 1, səh. 7). Xahiş edirik bu fikrə münasibət bildirəsiniz.
35. AR-nın 10.04.1998-ci il tarixli «Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması» haqqındakı Qanununda (maddə 14, «Yeni inşaat sahələrində arxeoloji tədqiqatlar») və Mədəni İrsin menecmenti Planında (Bölmə 1, Punkt 1.2., səh. 4) qeyd edilir ki, arxeoloji abidələrin mövcud olması aşkar edildiyi təqdirdə təşkilat AMEA ilə müqavilə bağlayacaq və arxeoloji abidələrin tədqiq edilməsini öz hesabına təmin edəcək. Bu müqavilə haqqında nə deyə bilərsiniz və AH bu müqavilə ilə necə tanış ola bilər?
36. AH az əhəmiyyətli arxeoloji tapıntıların qiymətləndirilmə kriteriyaları, qeydiyyatı, saxlanması və ictimaiyyətə çatdırılması haqqındakı sənədlərlə tanış olmaq istərdi.
37. AH yerli əhəmiyyətli arxeoloji tapıntıların qiymətləndirilmə kriteriyaları, qeydiyyatı, saxlanması və ictimaiyyətə çatdırılması haqqındakı sənədlərlə tanış olmaq istərdi.
38. Böyük əhəmiyyətli arxeoloji tapıntılar olmuşdurmu? Əgər olubsa AH bu arxeoloji tapıntıların qiymətləndirilmə kriteriyaları, qeydiyyatı, saxlanması və ictimaiyyətə çatdırılması haqqındakı sənədlərlə tanış olmaq istərdi.
39. MİMP-da, punkt 1.7.1-də qeyd edilmiş «ən qısa mümkün vaxt» anlayışı necə təsəvvür edilir (MİMP, Bölmə 1., Punkt 1.7.1., səh. 9. «Tikinti arxeoloqu tərəfindən belə tapıntı haqqında ən qısa mümkün vaxt ərzində tikinti superintendantına məlumat veriləcəkdir»). Sizin buna münasibətiniz necədir?
40. 213 (163) sayılı öhdəliyə əsasən, Aİ ilə bağlanmış kəmərlərin boyu 44 m-lik dəhliz boyu arxeoloji abidələrlə bağlı tədbirlər planı haqqında nə deyə bilərsiniz? AH bu sənədlə necə tanış ola bilər?
41. Torpaq işləri aparılarkən tədqiqat əraziləri hansı məsafə ilə məhdudlaşır və bu prosedura hansı sənədlə tənzimlənir?
42. Hal-hazırda arxeoloji tədqiqatlar hansı piketlərdə aparılır və gözlənilməyən arxeoloji tapıntılar barədə nə deyə bilərsiniz?
43. Arxeologiya İnstitutu tərəfindən cəlb olunmuş ümumi işçilərin siyahısını təqdim edə bilərsinizmi?

CQBK-nin Milli tərəfdaşı olan AR Mədəniyyət Nazirliyinin fəaliyyətinin Mədəni İrsin Mühafizəsi üzrə götürülmüş öhdəliklərin auditinin sorğu vərəqəsi

44. ƏMSSTQ Hesabatında qeyd edilir ki, «memarlıq abidələrinin bərpa işləri, yalnız Mədəniyyət Nazirliyinin bərpa işləri üçün verdiyi, müvafiq lisenziyaya əsasən aparılır» (Bölmə 8, Punkt 8.13.3., səh. 55). Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən indiyədək verilmiş uyğun lisenziyalar ilə necə tanış olmaq olar?
45. ƏMSSTQ Hesabatında qeyd edilir ki, «arxeoloji obyektlərin əhəmiyyəti və müvafiq tədbirlər barədə qərarlar AR Mədəniyyət Nazirliyi və AMEA AEİ ilə birlikdə qəbul ediləcəkdir» (Bölmə 10, Punkt 10.3.11., səh. 50). Bu barədə sizdə hansı sənədlər mövcuddur?
46. CQBK-nin MİQ sahəsindəki öhdəliklərində (214 (164)) və ƏMSSTQ Hesabatında qeyd edilir ki, «AR Mədəniyyət Nazirliyi ilə Qobustan Mədəni Qoruğunun idarə planının hazırlanması haqqında müzakirələr aparılır, birgə çalışır» (Bölmə 12, Punkt 12.2.2., səh. 4). Bu barədə nə deyə bilərsiniz?

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

47. MİMP-də qeyd edilir ki, xəndək qazma işlərində AR Mədəniyyət Nazirliyindən icazə alınacaq (Bölmə 1., punkt 1.6., səh 8.). AH bu icazə sənədi ilə tanış olmaq istərdi.

Arxeoloji tapıntıların mühafizəsinin, təqdimatının və kataloqlarının tərtibinin, tapıntılar haqqındakı hesabatların hazırlanmasının və ictimaiyyətə çatdırılması proseduralarının auditi

1. ƏMSSTQ Hesabatında bu hesabatın və Ümumi İcra Xülasəsinin tam mətnlərinin azərbaycan, ingilis və rus dillərində nüsxələri geniş surətdə hamı üçün əl çatan olacağı bildirilir (I cild, Bölmə 3, Punkt 3.8, səh. 3). Bu sahədə hansı işlər görülmüşdür?
2. CQBK-nin MİQ sahəsindəki öhdəliklərində (610 (604)) və ƏMSSTQ Hesabatında qeyd edilir ki, qarşısı alın bilməyən arxeologiya sahəsindəki «müvafiq məlumatlar elmi jurnallarda çap ediləcək və ictimaiyyətin nəzərinə çatdırılacaq, bu informasiya ilə Azərbaycanın və digər ölkələrin əhalisi tanış olacaq» (Bölmə 10, Punkt 10.3.11., səh. 50). AH bu fəaliyyət hesabatlarını necə əldə edə bilər?
3. CQBK-nin MİQ sahəsindəki öhdəliklərində arxeoloji əhəmiyyətli sahələr üçün birgə cavab tədbirlərinin hazırlanacağı qeyd edilmişdir (Öhdəlik 209 (159)). AH bu sənədlə necə tanış ola bilər?
4. BTC-nin Milli QHT-lər tərəfindən monitorinqi üzrə uyğun sahədəki işçi qrupunun Yekun Hesabatında qeyd edilir ki, «tapılmış abidələrin kataloqlaşdırılması və tədqiqi ləng gedir» (Bölmə 1, Punkt 1.1. (c), səh. 7). Bu irad barədə nə deyə bilərsiniz?
5. BTC-nin Milli QHT-lər tərəfindən monitorinqi üzrə uyğun sahədəki işçi qrupunun Yekun Hesabatında qeyd edilir ki, «aparılan arxeoloji işlər barəsində ictimaiyyətin məlumatlandırılması aşağı səviyyədə təşkil olunmuşdur» (Bölmə 1, Punkt 1.1. (e), səh. 7). Zəhmət olmasa deyə bilərsinizmi bununla bağlı hansı tədbirlər görülmüşdür?
6. AH icma şikayətlərinin idarə-edilməsi proseduraları ilə necə tanış ola bilər?
7. Kəmərlər boyu ərazilərdə məzarların köçürülməsi prosesi olmuşdurmu, əgər olmuşsa bu işə cəlb olunmuş ruhanilərin siyahısını verə bilərsinizmi?

CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması üzrə götürülmüş öhdəlikləri

1.	206 (156)	Boru kəməri marşrutu belə çəkilmişdir ki, mümkün olduqca, məlum arxeoloji sahələrdən yan keçsin
2.	207 (157)	Şübhəli arxeoloji sahələrin qiymətləndirilməsi və uçotu məqsədilə tikinti işlərindən öncə təhlil aparılacaq
3.	208 (158)	TZ və obyektlər üçün nəzərdə tutulan sahələrin təmizlənməsi gedişində arxeoloq-mütəxəssislər işlərə nəzarət edəcəklər
4.	209 (159)	Arxeoloji məsələlər barəsində məlumatlandırma (misal üçün, tapıntılara sahiblik, tapıntılar barəsində məlumat və arxeoloji sahələrin qorunması məsələləri) tanışlıq təliminə daxil ediləcək.
5.	210 (160)	Boru kəməri üzrə tikinti işləri zamanı fəaliyyətə arxeoloq nəzarət edəcək və həmin şəxs arxeoloji əlamətlərin uçotunu aparacaq. Nəzarəti aparan arxeoloq həmçinin tikinti nəzarətçisi tərəfindən həyata keçirilməli olan prosedurlar barəsində məsləhətlər verəcək
6.	211 (161)	Boru kəməri marşrutu boyunca arxeoloji nöqtəyi-nəzərdən əhəmiyyətli sahələr aşkar olunarsa, Mədəniyyət Nazirliyi və Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu ilə birlikdə müvafiq cavab tədbirlər işlənilib hazırlanacaq. Bəzi hallarda, boru kəmərinin marşrutu dəyişmək və sahəyə ziyanın qarşısını almaq mümkün ola bilər. Boru kəməri marşrutunu ağılabatan surətdə dəyişmək qeyri-mümkün olduqda, tikinti işlərindən öncə, əhəmiyyətli sahələrdə qazma işlərini aparmaq və uçotu həyata keçirmək tələb oluna bilər
7.	212 (162)	Təmin olunur ki, Arxeoloqlar TZ üzrə tikinti işləri gedişində sahədə olurlar
8.	213 (163)	44 metrlik dəhliz kənarında, lakin boru kəməri məhdudiyət zonası daxilində, arxeoloji cəhətdən maraqlı sahələr aşkar olunduqda, Aİ ilə araşdırma işləri üzrə xüsusi tədbirlər müzakirə olunur
9.	214 (164)	Hal-hazırda CQBK Ortaqları, Qobustan Mədəni Qoruğunun idarə olunması planını işləyib hazırlamaq üçün Azərbaycan Mədəniyyət Nazirliyi ilə birgə çalışırlar
10.	610 (604)	Qarşısını alına bilməyən təsirə məruz qalan əhəmiyyətli arxeoloji sahələrdə bütün bu kimi halların uçotu aparılır, deyilən məlumat elmi jurnallarda və ictimaiyyətin diqqəti üçün dərc olunur. Bu vasitə ilə, məlumat Azərbaycan və digər ölkələrin əhalisinə çatdırılır.
11.	647 (650)	Boru kəmərinin marşrutu Qobustan Mədəni Qoruğuna mümkün qədər yaxın, kifayət qədər təsirə məruz qalmış sahədən və arxeoloji əhəmiyyət kəsb edən məlum ərazilərdən kənarından keçməklə çəkilmişdir. Hər hansı arxeoloji tapıntıların olub-olmamasını müəyyən etməkdən ötrə bu ərazidə sınaq xəndəklər qazılacaq və Mədəni İrsin İdarə olunması Planına (Bölmə 2a, Fon Məlumatı Qoşması) müvafiq qaydada təsir səviyyəsinin aşağı salınması üçün strategiya işlənilib hazırlanacaq
12.	753	Mədəni İrsin İdarə olunması Planının məqsədləri aşağıdakılardır:
13.	754	- CQBK boru kəməri layihəsi müddəti ərzində konservasiya, tələb olunduqda tikinti işlərinin aparıldığı ərazilərə yaxın yerləşən sahələrin mühafizəsi, nəqliyyat vasitələrinin təqdim olunması
14.	755	- Tikinti işlərindən öncə, mümkün olduqca kiçik həcmli yeni marşrutların müəyyən olunması
15.	756	- Tikinti işləri ərzində, arxeoloji qazıntıların aparılması
16.	757	Mədəni İrsin İdarə olunması Planı ən azı aşağıdakı məsələləri əhatə edəcək:
17.	758	- Podratçı əməkdaşlarının təlimi

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

18.	759	- demarkasiya hasarları vasitəsi ilə tikinti işlərinin aparıldığı ərazilərin yaxınlığındakı sahələrin mühafizəsi
19.	760	- nəqliyyat vasitələrinin yeni və ya mövcud obyektlərə daxil olmasına diqqətlə nəzarət etməklə sahələrin mühafizəsi
20.	761	- işlərin həyata keçirildiyi yerlərdə mədəni irsə hörmət.
21.	762	- TZ təmizlənməsi və ya qazma işlərinin aparılması zamanı potensial arxeoloji sahə aşkar olunduqda, işlərin dayandırılmasının razılaşdırılması üçün mexanizm
22.	763	- mümkün olduqda, kiçik həcmli yeni marşrutların razılaşdırılması
23.	764	- "buraxılan" bölmələrin razılaşdırılmasına aid mexanizm
24.	765	- Əlavə tədqiqata ehtiyacı olan sahələrin müəyyən edilməsi
25.	766	- mümkün olduqca, bütün qazma işlərinin tikinti işləri ərzində tamamlanması.
26.	769	Mədəni İrsin İdarə olunması Planının müxtəlif mərhələlərini icra etmək məqsədilə BP müxtəlif sahələr üzrə ixtisaslaşan podratçılardan ibarət olan tədqiqat qruplarını işə cəlb etməkdədir (Bölmə 2 Əlavələr üzrə Fon Məlumatı Hesabatları).
27.	770	Hər hansı uzun müddətli fəaliyyətə aid olan tikinti işləri başlamazdan öncə, həyata keçiriləcək xüsusi Mədəni İrsin İdarə olunması Planı tədbirləri barəsində təfərrüatları təqdim edən hesabat hazırlanacaq. Mədəni İrsin İdarə olunması Planının effektiv olmasını və tikinti işləri üzrə lazımsız yubanmaları minimuma çatdırmasını təmin etməkdən ötrə, Mədəni İrsin İdarə olunması Planı podratçıları (Bölmə 2 Əlavələr üzrə Fon Məlumatı Hesabatı) və CQBK Layihə Meneceri və ya onun nümayəndələri arasında birbaşa əlaqə yaradılacaq və Planın icrasına aid həftəlik hesabatlar təqdim olunacaq.
28.	771	CQBK Layihə Meneceri və ya onun nümayəndəsi azı hər bir altı aydan bir Mədəni İrs Planı üzrə podratçıların fəaliyyətinin təftişini aparacaq
29.	890	Mədəni İrsin İdarə olunması Planı layihəsinin icrası üçün məsuliyyəti Tikinti işləri üzrə podratçı daşıyır
30.	925	Mədəni İrsin İdarə olunması Planı işlənib hazırlanmışdır və icra edilməkdədir. Bu plan tikinti mərhələsindən öncəki və tikinti mərhələsi üzrə tədbirləri əhatə edir
31.		Boru kəməri marşrutu əsas məlum arxeoloji sahələrdən yan keçməklə çəkilmişdir
32.		Tikinti mərhələsinə münasibətdə layihə üzrə Arxeoloji Mühafizə Strategiyasının və Mədəni İrsin İdarə olunması Planının hazırlanması və icrası
33.		Mədəni İrsin İdarə olunması Planına müvafiq qaydada mühüm məlum/güman edilən arxeoloji sahələri qiymətləndirmək və uçota almaq məqsədilə tikinti işlərindən öncə tədbirlərin həyata keçirilməsi.
34.		Mədəni İrsin İdarə olunması Planına müvafiq qaydada TZ-in və köməkçi obyekt sahələrinin təmizlənməsi gedişində arxeoloji nəzarət proqramının həyata keçirilməsi.
35.		Arxeoloji məlumatlandırma barəsində mövzuların tanışlıq xarakterli təlimə daxil edilməsinin təmin olunması (müasir üçün, tapıntılara sahiblik, tapıntılar barəsində məlumatın verilməsi və arxeoloji sahələrin qorunması).
36.		Arxeoloji tapıntılar - tikinti işləri ərzində aşağıdakı prinsiplər tətbiq olunur: təmizləmə işləri ərzində, arxeoloji sahələr aşkarlandıqda, FCI-TZ bölmələri buraxılır. Bundan sonra, arxeoloji araşdırmalar aparılır və yaxud da yeni marşrut barəsində danışıqlar aparılır; Təmizləmə işləri ərzində, qazıntı ilə bağlı qalıqlar aşkar olunduqda, FCI-TZ sahələri buraxılır və qazma metodları dəyişdirilir; bundan başqa, xəndəklərin qazılması gedişində eyni xarakterli "buraxma" boru kəmərinin çəkilməsi yubandıqda tələb oluna bilər. Aşağıdakı qaydada nəzarəti həyata keçirmək məqsədilə ŞİRKƏT arxeoloqların xidmətlərindən istifadə edir və PODRATÇI arxeoloqlar ilə əməkdaşlıq edir. Təmizləmə və ya xəndəklərin

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

	<p>qazılması işləri ərzində, işçi heyəti arxeoloji sahəni aşkar etməsini güman etdikdə, bu sahədə işlər dərhal dayandırılır və sahə üzrə nəzarətçiyə və ŞİRKƏTİN Nümayəndəsinə məlumat verilir. Bundan sonra sahə üzrə nəzarətçi arxeoloqdan tapıntıni tədqiq etməyi rica edir. Arxeoloji xidmətlərin ŞİRKƏT tərəfindən istifadəsi aşağıdakı qaydada aparılır: hər bir FCI-TZ təmizləmə qrupu ilə bərabər sahədə arxeoloq da olur</p>
37.	<p>Xəndəklərin qazılması ilə məşğul olan hər bir qrup tərkibinə arxeoloq daxil olur. Nəzərdə tutulur ki, bütün qazma işləri tikinti mərhələsi ərzində tamamlanmalıdır, lakin PODRATÇIYA bəlli olmalıdır ki, bəzi tədqiqatların aparılmasını təxirə salmaq tələb oluna bilər. PODRATÇI çalışdığı ərazinin mədəni irsinə hörmətlə yanaşmalıdır. Misal üçün, boru kəməri yaxınlığında qəbirlər ola bilər ki, bu halda, PODRATÇI həmin sahələrin heç hansı təsirə malik qalmamalarını təmin etməlidir. PODRATÇI normal quraşdırma işlərini ŞİRKƏTİN nümayəndəsi tərəfindən icazə təqdim olunduqdan sonra bərpa edir.</p>

Şəkillər

Şəkil 1. Goranboy Tarix və Diyarşünaslıq Muzeyinin xarici görünüşü, sərgi salonları və BTC/CQBK-ə aid güşələri

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

Şəkil 2. Goranboy Tarix və Diyarşünaslıq Muzeyinə AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu tərəfindən təhvil verilmiş bəzi eksponatlar və muzeyin açıq sahəsi

Şəkil 3. Goranboy Tarix və Diyarşünaslıq Muzeyinə AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu tərəfindən saxlanmağa verilmiş eksponatlar

Şəkil 4. Şəmkir Tarix və Diyarşünaslıq Muzeyinin əməkdaşları ilə görüş və müsahibələr, muzeyin uyğun eksponatları və qeydiyyatların aparıldığı baş inventar kitabı

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

Şəkil 5. AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu tərəfindən Şəmkir Tarix və Diyarşünaslıq Muzeyinə verilmiş və nümayiş etdirilən eksponatlar

Şəkil 6. AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu tərəfindən Şəmkir Tarix və Diyarşünaslıq Muzeyinə verilmiş bağlı sahədə və açıq havada saxlanılan eksponatlar – qədim kilsə qalıqları

Auditin Nəticələrinin Təhlili üzrə Yekun Cədvəl

**QHT İŞÇİ QRUPUNUN ADI:
QRUP ÜZVLƏRİ:**

**MƏDƏNİ İRSİN QORUNMASI ÜZRƏ AUDIT İŞÇİ QRUPU
Elman Yusifov, Farida Huseynova, Jeyhun Musayev, Aga Aliyev, Saltanat Zulfugarova (tələbə)**

AUDİTİN MƏQSƏDLƏRİ:

1. CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması sahəsindəki Fəaliyyət Planının yerinə yetirilməsinin auditi
2. CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması sahəsindəki öhdəliklərinin auditi
3. Mədəni İrsin Qorunması sahəsində CQBK ilə podratçı (CCIC şirkəti) və Milli tərəfdaşlar (AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu, Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi) arasında bağlanmış müqavilələr üzrə müvafiq öhdəliklərin auditi
4. Arxeoloji tapıntıların qeydiyyatının, təhvil-təslim prosedurlarının, mühafizəsinin, təqdimatının və kataloqlarının tərtibinin, tapıntılar haqqındakı hesabatların hazırlanmasının və ictimaiyyətə çatdırılmasının auditi

BP/BTC/CQBK-nin qoyulmuş məsələlər və tövsiyələrlə bağlı öz rəyini və cavabları çatdırmaq üçün aşağıda göstərilən meyarlar müəyyən edilib:

Qəbul Edilir (QE): Biz aşkar edilmiş problemi və onunla bağlı tövsiyyəni qəbul edirik və təklifinizlə bağlı tədbir görəcəyik və yaxud problemlə bağlı artıq görülən tədbirləri sübut edən faktları təqdim edəcəyik.

Qəbul Edilir Düzəlişlə (QED): Bu aşkar edilmiş elə problemlərə və tövsiyələrə aiddir ki, biz orada İşçi Qrupunun tədqiqat zamanı aşkar etdiyi problemləri/verdiyi təklifləri başa düşür və tövsiyələri dəstəkləyirik, lakin problemlərlə bağlı şirkətin gördüyü tədbirlər və/yaxud faktlar haqqında İşçi Qrupunun bəzi fikirlərlə razılaşmırıq. Bu səbəbdən biz razılığımızı “düzəliş” formasında qaldırılmış problemlə bağlı mövcud siyasət və qaydalarımız və artıq şirkət tərəfindən görülən tədbirlər haqqında məlumatı təmin edərək veririk. Biz həmçinin bu meyarlardan QHT-nin aşkar etdiyi problem və onunla bağlı tövsiyyə arasında uyğunsuzluq olduğu zaman istifadə edirik.

Qəbul Olunmur (QO): Biz İşçi Qrupunun aşkar etdiyi problemlə və tövsiyyə ilə razılaşmırıq və Yekun Sənədində fikirimizi bəlli edirik.

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

No.	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO) və izahat
CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması sahəsindəki Fəaliyyət Planının auditı			
Tapıntı			
Tp1	Podratçının hazırladığı 50 səhifəlik təlimatlandırma kursunun cəmi 2 səhifəsi arxeoloji məlumatlara aid olmaqla bu sahəni tam əhatə etməmişdir.	T1: Gələcək fəaliyyətində Podratçı işləyib hazırladığı təlimatlandırma kursunda arxeoloji məlumatlara aid sahəni daha geniş əhatə etsin.	<p>QO: Audit Qrupunun istinad etdiyi təlim kursu bütün işçi heyətini sağlamlıq, texniki təhlükəsizlik, ətraf mühitin mühafizəsi və təhlükəsizlik ilə bağlı ümumi şəkildə təlimatlandırmağı nəzərdə tutur. Belə ki, sözügedən təlim kursu aşağıdakı mövzuları əhatə edir:</p> <p>Ətraf mühitin mühafizəsi, mədəni irs və arxeologiya ilə bağlı məlumatlandırma, neft dağılması zamanı cavab tədbirlərinin görülməsi, səs-küyün aradan qaldırılması, ƏMSİS üzrə məlumatlılıq, Podratçının İcra Planları.</p> <p>Ofisdə əyləşən işçi heyətinin ümumi anlayışını artıran bu təlim kursundan əlavə, çöl şəraitində çalışan işçilərə müxtəlif mövzularla bağlı daha spesifik təlimlərin keçirilməsi və müvafiq məlumatların verilməsi üçün <i>işöncəsi instruksiyalar</i> işlənib hazırlanmışdır. Bütün qruplara gördükləri iş həcmi çərçivəsində aid olduqları mədəni irs məsələləri üzrə müvafiq işöncəsi instruksiyalar verilmişdir.</p> <p>BP/BTC/CQBK (və CCİC) şirkətləri bu fikirdədirlər ki, CCİC tərəfindən həyata keçirilən təlimlər həm etibarlı, həm də məqsədyönlü xarakter daşıyır.</p>

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

No.	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO) və izahat
CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması sahəsindəki Fəaliyyət Planının auditi			
Tapıntı			
Tp2	"Ekoloji və sosial idarəetmə sistemi (ESİS) üzrə təlimat kitabçası"nda qeyd edilən Podratçıya Nəzarət Planına rast gəlinmədi.	T2: Gələcək layihələrdə Podratçıya Nəzarət Planının tərtib edilməsini zəruri hesab edirik.	<p>QO: BP/BTC/CQBK və CCİC şirkətləri ekoloji və sosial idarəetmə sistemlərinin yaradılmasının və bu sistemlərə riayət olunmasının nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğunu başa düşürlər.</p> <p>Faktiki olaraq, ƏMSİS-nin ilkin versiyalarında Mədəni İrs ilə bağlı Podratçının İşinə Nəzarət Planından(PINP) bəhs olunur. Bu sənəd indi də mövcuddur. Lakin bununla yanaşı, ƏMSİS-nin hazırkı variantı (bu sənəd audit qrupuna təqdim olunub) layihənin icrası əsnasında bir qədər sonra verilmiş belə bir qərarı əks etdirir ki, CCİC şirkəti ilə müqayisədə BTC/CQBK şirkətlərinin işçi heyəti və resursları mədəni irs məsələlərinin idarə olunması və bu sahədə həyata keçirilən fəaliyyətlərə rəhbərlik baxımından daha yaxşı mövqeyə malikdir. Buna görə də, BTC/CQBK şirkətlərinin işçi heyəti özünün Mədəni İrsin İdarə Olunması Planını audit qrupuna təqdim etmişdir. Bu planda mədəni irsin qorunmasını təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuş tədbirlər təsvir olunur. Məhz buna görə ƏMSİS-nin cari variantında Podratçının İşinə Nəzarət Planından söhbət açılmaz. Belə ki, BTC/CQBK şirkətləri podratçı üçün müəyyənləşdirilən vəzifələrə nəzarəti bilavasitə öz üzərinə götürmüşdür və nəticə etibarilə də PINP-nə ehtiyac qalmır.</p>

No.	Sual	Müvafiq Tövsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO) və izahat
CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması sahəsindəki Fəaliyyət Planının auditi			
Tapıntı			
Tp3	<p>ƏMSSTQ sənədində Qobustan Dövlət Tarixi Bədii Qoruğu ilə birlikdə mədəni irsin mühafizəsi üzrə strateji plan hazırlanacağı qeyd edilməsinə baxmayaraq, sənəd hələ də hazırlanmamışdır.</p>	<p>T3: Mədəni irsin mühafizəsi üzrə strateji planın hazırlanması işi sürətləndirilməlidir.</p>	<p>QED: BP/BTC/CQBK və CCİC şirkətləri Qobustan qoruğunun rəhbərliyi və müvafiq hökumət qurumları ilə geniş şəkildə işləmişlər. BTC/CQBK şirkətləri üzərlərinə “ idarəetmə planı hazırlamağın mümkünlüyünü müzakirə etmək” kimi öhdəlik götürsələr də, bu öhdəlik artıqlaması ilə yerinə yetirilmişdir. Layihənin başlanğıcında Qobustan qoruğu üçün kompleks Mədəni İrs və Ekoloji İdarəetmə Planının hazırlanması ilə bağlı məsələlərin idarə olunması üçün işçi qrup yaradılmışdır. Lakin sonradan belə bir fakt üzə çıxmışdır ki, buna oxşar planın, o cümlədən Qobustan qoruğuna “Dünya İrsi” statusunun verilməsi üçün müraciət ərizəsinin hazırlanmasında YUNESKO təşkilatı Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyinə kömək göstərir. Buna görə də, BTC/CQBK şirkətləri qərara gəlmişlər ki, bu istiqamətdə görülən işləri təkrarlamaq əvəzinə, Mədəniyyət Nazirliyinə sözügedən qoruğun daha yaxşı idarə edilməsində imkan yaratmaq məqsədi ilə Qobustan qoruğuna başqa bir yolla kömək göstərsinlər. Bu günə kimi bu istiqamətdə aşağıdakı işlər aparılmışdır:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Qoruğun ərazisində mövcud olan qayaüstü təsvirlərin elektron qeydiyyatını aparmaq və onları idarə etmək üçün Mədəniyyət Nazirliyinə GIS (coğrafi informasiya sistemi) üzrə təlimlərin keçilməsi, kompüter dəstlərinin, GPA (qlobal koordinat müəyyənətmə sistemi) avadanlıqlarının və proqramlarının təchiz edilməsi. • Kitab və məqalələrin ingilis dilinə tərcümə olunması. <p>Qobustandakı qayaüstü təsvirlər ilə bağlı beynəlxalq konfransların keçirilməsinə kömək göstərilməsi.</p>

No.	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO) və izahat
CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması sahəsindəki Fəaliyyət Planının auditü			
Uyğunsuzluq			
U1	<p>Öhdəlik: "Ekoloji və sosial idarəetmə sistemi (ESİS) üzrə təlimat kitabçasında qeyd edilir ki, «Audit proqramı üç əsas fəaliyyətdən ibarətdir: 2 Podratçının özünü təftiş etməsi; 3 Podratçının BTC tərəfindən auditü; 4 Xarici auditlər (ESİS auditü. Bənd 6.4.4.1.)</p> <p>Uyğunsuzluq: Götürülmüş öhdəliyə əsasən podratçının özünü təftiş etməsi nəzərdə tutulduğu halda (bənd 6.4.4.) bu fəaliyyət həyata keçirilməmişdir.</p>	<p>T4: Mədəni irsin qorunması sahəsi mühüm və həssas bir sahə olduğundan bu sahədə özünü təftiş mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Gələcək fəaliyyətində Podratçı bu faktı nəzərə almalıdır.</p>	<p>QO: BP/BTC/CQBK və CCİC şirkətləri razılaşırlar ki, mədəni irsin mühafizəsi həssas məsələdir və dünya səviyyəli bir ixrac boru kəmərinin uğurlu inşası baxımından olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edir. ƏMSİS üzrə təlimat sənədi podratçının həyata keçirdiyi fəaliyyətlər ilə bağlı podratçının özü tərəfindən yerinə yetirilən şirkətdaxili auditlərə istinad edir. CCİC şirkəti də həyata keçirdiyi fəaliyyətlərin daxili auditinə başlamışdır. Lakin yuxarıda qeyd olunduğu kimi, mədəni irs məsələləri ilə bağlı fəaliyyətlərin yoxlanılması BTC/CQBK şirkətlərinin öhdəsinə düşmüşdür. BTC/CQBK şirkətləri mədəni irs məsələlərinin mütəmadi auditini keçirir və fasiləsiz olaraq gündəlik /həftəlik monitorinqlər aparır. CCİC-nin bu fəaliyyətlərlə bağlı daxili auditlər keçirməsi mənasız olduğu üçün tətbiq edilmir, belə ki sözügedən şirkət artıq bu sahə üçün məsuliyyət daşımır.</p>

No.	Sual	Müvafiq Tövsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO) və izahat
CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması sahəsindəki öhdəliklərinin auditi			
Tapıntı			
Tp4	Şirkətin arxeoloqu işçilərin arxeoloji maarifləndirilməsi istiqamətində mühüm işlər görmüş, arxeoloji tapıntılar əsasında hazırlanmış orijinal elektron təqdimatı əməkdaşlar arasında nümayiş etdirilmişdir.	Aşkar edilmiş müsbət məsələ	QE: BP/BTC/CQBK (və CCİC) şirkətləri, habelə audit qrupu belə zənn edirlər ki, Azərbaycanın arxeoloji və mədəni irsi həm milli, həm beynəlxalq müstəvidə mühüm dəyəərə malikdir. Buna görə də, sözügedən tapıntıların qorunması üçün göstərdiyimiz böyük səylərin audit qrupu tərəfindən təqdir edilməsi bizi məmnun edir.
Tp5	CQBK müvafiq öhdəliklərin həyata keçirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin iştirakı ilə xüsusi komitə yaratmış, Qoruq işçiləri üçün training keçirmiş, texniki yardım göstərmişdir, hal-hazırda isə Qoruğun elektron-məlumat bazasının yaradılması işləri gedir.	Aşkar edilmiş müsbət məsələ	QE: Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycanın mədəni irsinin qorunması sahəsində göstərdiyimiz böyük səylərin audit qrupu tərəfindən təqdir edilməsi bizi məmnun edir.

No.	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO) və izahat
CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması sahəsindəki öhdəliklərinin auditi			
Tapıntı			
Тр6	Tovuzçay (KP378-377) ərazisində Arxeologiya İnstitutunun əməkdaşlarının tövsiyəsi əsasında 44 metrlik zolaqdan kənarında, 60 m məsafədə arxeoloji tədqiqatlar aparılmışdır.	Aşkar edilmiş müsbət məsələ	QE: Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycanın mədəni irsinin qorunması sahəsində göstərdiyimiz böyük səylərin audit qrupu tərəfindən təqdir edilməsi bizi məmnun edir.

No.	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO) və izahat
CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması sahəsindəki öhdəliklərinin auditi			
Tapıntı			
Тр7	Düzgün planlaşdırılmamanın nəticəsində borunun inşasından sonra qoruq ərazisi iki hissəyə ayrılmış, bir hissə nəzarətsiz qalmışdır.	T5: Qoruq ərazisinin nəzarətsiz qalan hissəsi ilə bağlı təcili tədbirlər görülsün. Qobustan Dövlət Tarixi Bədii Qoruğunun bəşəri əhəmiyyət daşıdığını nəzərə alaraq Qoruğa ola biləcək risklər müəyyənəlsin, qiymətləndirilsin, sığorta məsələləri araşdırılsın, fəvqəladə hallar üçün strategiya hazırlansın.	QO: BP/BTC/CQBK şirkətləri boru kəməri üçün marşrutun müəyyənəldirilməsi prosesində müvafiq yerli icra orqanları ilə geniş məsləhətləşmələr aparmışlar. Yanlış planlaşdırmaya yol verməmək üçün boru kəmərinin marşrutu xüsusi diqqətlə seçilmişdir. Bu marşruta əsasən, boru kəməri sözügedən qoruğun şimal-şərq kənarından keçməklə olduqca qısa məsafə qət etmiş olur. Boru kəmərinin Qobustan qoruğu ilə bağlı məsələlərinə gəldikdə isə audit qrupu əmin olmalıdır ki, boru kəməri (daha öncə) təsirə məruz qalmış və arxeoloji əhəmiyyət daşıyan bütün yerlərdən kənar bir ərazidən keçir. Yuxarıda qeyd olunanlarla yanaşı, biz belə düşünürük ki, boru kəməri torpağa basdırılmış vəziyyətdə olduğu üçün, nəzərdə tutulan normal kəmərlərin əməliyyatları Qobustan qoruğunun “ayrılmış bir hissəyə” nəzarət etməsinə əngəl törədə bilməz. Belə ki, bu, sözügedən qoruğun faktiki hüquq və səlahiyyətidir.

No.	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO) və izahat
CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması sahəsindəki öhdəliklərinin auditi			
Uyğunsuzluq			
U2	<p>Öhdəlik: CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması üzrə 208-cı (158) və 210 (160) – 212 (162)-ci öhdəliklərə əsasən TZ üzrə tikinti işləri gedişində operativ arxeoloji nəzarət təmin ediləcək.</p> <p>Uyğunsuzluq: CQBK-nin Mədəni İrsin Qorunması üzrə 208-cı (158) və 210 (160) – 212 (162)-ci öhdəliklərin yerinə yetirilməsi qənaətbəxş olmamışdır.</p>	<p>T 6: Arxeoloji baxımdan zəngin ərazilərdəki gələcək fəaliyyətlərdə operativ arxeoloji nəzarətin təmin edilməsi gücləndirilməlidir.</p>	<p>QO: “Nəzarət” dedikdə BP/BTC/CQBK və CCİC şirkətləri belə başa düşürlər ki, bizim öhdəliklər aşağıdakıları təmin etməkdən ibarət olmuşdur: “Kəmərdəhlizi sahəsinin və obyektin ərazisinin təmizlənməsi zamanı mütəxəssis-arxeoloq tərəfindən nəzarəti ı təmin etmək” və “lazımı göstərişlər alan arxeoloqun boru kəmərinin tikintisi üzrə fəaliyyətlərdə iştirak etməsinə şərait yaratmaq”. Biz bunların həyata keçirilmədiyini fikri ilə qətiyyənlə razi deyilik.</p>

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

No.	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO) və izahat
Mədəni İrsin Qorunması sahəsində CQBK ilə poratçı təşkilatlar və milli tərəfdaşlar arasındakı müqavilələr üzrə öhdəliklərin auditi			
Uyğunsuzluq			
U3	<p>Öhdəlik: ƏMSSTQ qeyd edir ki, «arxeoloji obyektlərin əhəmiyyəti və müvafiq tədbirlər barədə qərarlar Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi və AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu ilə birlikdə qəbul ediləcəkdir». Azərbaycan Respublikası «Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması» haqqında 1998-ci il 10 aprel tarixli, №470-İQ sayılı qanuna əsasən «tarix və mədəniyyət abidələri yerləşən ərazilərdə torpaq və ya inşaat işləri görərkən AMEA-nın rəyi nəzərə alınmaqla müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarından qabaqcadan icazə alındıqdan sonra torpaq və ya inşaat işlərini görərkən müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının və mütəxəssislərinin abidələrin qorunması barədə göstərişlərini icra etməlidirlər».</p> <p>(Ardı sonrakı səhifədə)</p>	<p>T7: Təcili olaraq Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi ilə əlaqələri bərpa edərək tapıntıların qanuni sənədləşdirilməsini təmin etsin. BP, BTC, CQBK şirkətləri AMEA Arxeologiya İnstitutu və Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi ilə birlikdə arxeoloji abidələrin qorunması üzrə birgə işçi qrupu yaratsın.</p>	<p>QO: BTC/CQBK şirkətləri layihənin marşrutunun müəyyənləşdirilməsi və tikintisi mərhələlərində Mədəniyyət Nazirliyi və Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu ilə yaxından əməkdaşlıq etmişlər.</p> <p>Lakin BTC/CQBK şirkətləri iki yerli dövlət orqanı arasında qurulmuş daxili əlaqə mexanizmlərinə müdaxilə etmək səlahiyyətinə malik deyil.</p>

No.	Sual	Müvafiq Tövsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO) və izahat
Mədəni İrsin Qorunması sahəsində CQBK ilə poratçı təşkilatlar və milli tərəfdaşlar arasındakı müqavilələr üzrə öhdəliklərin auditi			
Uyğunsuzluq			
	<p>Bu MİM Planının Bənd 1.6 18-ci maddəsində də qeyd edilir.</p> <p>Uyğunsuzluq: «Arxeoloji obyektlərin əhəmiyyəti və müvafiq tədbirlər barədə qərarlar Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi və AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu ilə birlikdə qəbul ediləcəkdir» öhdəliyi yerinə yetirilməmiş, Mədəniyyət Nazirliyi uyğun fəaliyyətə cəlb olunmamışdır.</p>		

Audit layihəsinin maliyyə dəstəyi ACİ-YF tərəfindən həyata keçirilmişdir

No.	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO) və izahat
Arxeoloji tapıntıların mühafizəsi, təqdimatı, kataloqlaşdırılması və ictimaiyyətə çatdırılması üzrə öhdəliklərin auditi			
Tapıntı			
TP8	Arxeoloji tapıntıların kompüterləşdirilmiş kataloqu bu vaxta kimi hazırlanmamışdır.	T8: Arxeoloji tapıntıların kompüterləşdirilmiş kataloqunun hazırlanması sürətləndirilməlidir.	<p>QED: BP/BTC/CQBK şirkətlərinin götürdükləri cari öhdəlik budur ki, <i>əgər</i> “mühüm əhəmiyyət kəsb edən sahədə <i>qarşısız alınmaz təsir yaranarsa</i>”, o zaman “bu təsirlər qeydə alınacaq və ictimai –elmi jurnallarda dərc olunacaqdır“. Beləliklə, həmin məlumat həm Azərbaycan xalqına, həm də digər xalqlara çatdırıla bilər.</p> <p>Audit qrupu ilə müzakirə edildiyi kimi, Mədəni İrsin İdarə olunması Planının 5-ci fazası <i>boru kəmərinin tikintisi başa çatdıqdan sonra</i> başlanacaq və yalnız və yalnız o fəaliyyətlərə həsr olunacaq ki, bu fəaliyyətlər arxeoloji tapıntıların həcm və əhəmiyyətini maraqlanan ictimaiyyətin diqqətinə çatdırsın. Faktiki olaraq, 5-ci faza hazırda həyata keçirilir və bura artefaktların analizi, qazılmış hər sahədən əldə olunmuş nəticələrin hazırlanması və nəşri, veb saytın hazırlanması və istifadəyə verilməsi, habelə laminat üzrlüklü masaüstü kitabların buraxılması daxildir.</p>